

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Kandidatuppsats

Legimus i skolan

Skolbibliotekariens sociala praktik

Författare: Linda Allard Forsman & Karin Taberman

Handledare: Sara Ahlryd

Examinator: Lars Seldén

Termin: HT19

Ämne: Bibliotek- och informationsvetenskap

Nivå: Kandidat

Kurskod: 2BO01E

Abstract

Legimus in school - the social practice of school librarians

The objective of this qualitative study is to examine the use of talking books in school libraries in Sweden, and to identify the key factors for using the Legimus app successfully. There are several laws, regulations and policy documents concerning the educational function of school libraries which specifically mention pupils' right to learn taking into account their own specific circumstances. The situation, however, varies greatly around the country. The way in which school librarians work with Legimus is crucial for students with reading difficulties, and for their development and reading ability. Three points will be addressed: How do school librarians work with Legimus? Which factors of success can be found? What challenges do the school librarians encounter when working with Legimus? To investigate these issues, seven semi-structured interviews were conducted with school librarians in three different regions of Sweden during the fall of 2019. The material has been analysed from a sociocultural perspective, through the application of the concepts social practice, mediating tools and appropriation of cultural tools. The study shows that the work of the school librarians takes place inside, and is formed by, a social practice where action patterns, routines and work processes are shaped in relation to the specific context. The study further shows that teamwork plays a key part in working with Legimus, and that the school librarian cooperates with other professions, such as educational specialists, teachers, school computer technicians, head masters, and also with guardians. Well-developed joint effort, resources such as school librarians and other school staff, availability of technical equipment and the normalisation of listening as a method of reading, can all be identified as factors of success. The challenges identified were lack of continuity, insufficient competence of the school librarian and problems with the technical equipment.

Nyckelord

Talböcker, Legimus, Läsnedsättning, MTM, Talboksanvändare, Skolbibliotek, Skolbibliotekarier, Grundskola, Elever

Tack

Vi vill rikta ett tack till de skolbibliotekarier som tog sig tid att bli intervjuade av oss till den här uppsatsen. Vi vill även tacka till Helena Nordqvist och Maria O'Donnell på Myndigheten för tillgängliga medier. Avslutningsvis vill vi tacka vår handledare Sara Ahlryd, universitetsadjunkt på Linnéuniversitetet, för den vägledning och det stöd vi har fått under arbetet.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	<i>Bakgrund och begrepp</i>	2
1.1.1	Läsnersättning, tillgängliga medier och MTM	2
1.1.2	Talböcker, ljudböcker och Legimus	3
1.2	<i>Styrdokument och lagar</i>	3
1.3	<i>Forskningsproblem</i>	4
1.3.1	Avgränsningar	5
1.4	<i>Syfte och frågeställning</i>	5
2	Tidigare forskning	6
2.1	<i>Skolbiblioteket som pedagogisk resurs</i>	6
2.2	<i>Tillgängliga medier</i>	8
2.3	<i>Läs- och skrivsvårigheter och dyslexi</i>	10
2.4	<i>Sammanfattning av forskning</i>	11
3	Teoretiska perspektiv	13
3.1	<i>Sociokulturellt perspektiv</i>	13
3.2	<i>Social praktik</i>	13
3.3	<i>Sociokulturella verktyg och redskap</i>	14
3.3.1	Appropriering av kulturella redskap	14
3.4	<i>Tillämpning av teori</i>	15
4	Metod	16
4.1	<i>Metod för insamling av empiriskt material</i>	16
4.2	<i>Urval</i>	16
4.3	<i>Genomförande av intervjuer</i>	17
4.4	<i>Forskningsetiska överväganden</i>	18
4.5	<i>Metod för kodning och analys av empiriskt material</i>	19
5	Resultat	20
5.1	<i>Respondenter</i>	20
5.2	<i>Tematisk indelning</i>	21
5.3	<i>Bemanning</i>	21
5.4	<i>Behov</i>	23
5.5	<i>Tillgång</i>	24
5.6	<i>Teknik</i>	26
5.7	<i>Samarbeten</i>	28
5.8	<i>Läsfrämjande</i>	30
6	Analys	36
6.1	<i>Social praktik</i>	36
6.2	<i>Sociokulturella verktyg och redskap</i>	38
6.3	<i>Appropriering av det kulturella redskapet Legimus</i>	39
7	Slutsatser och diskussion	42
7.1	<i>Slutsatser</i>	42
7.2	<i>Diskussion</i>	44
7.3	<i>Fortsatt forskning</i>	46

Sammanfattning	47
Käll- och litteraturförteckning	48
<i>Empiriskt material</i>	48
<i>Publicerade och elektroniska källor</i>	48

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuguide	1
Bilaga 2: Förfrågan om respondenter	2
Bilaga 3: Informationsbrev vid intervju	3

1 Inledning

Alla elever behöver kunna läsa och förstå texter. Det är nödvändigt för att utvecklas och vara delaktig i skolan och i förlängningen bli en del av samhället. Läsningen är också ett sätt att förstå sig själv och andra människor och få nya perspektiv på omvärlden. Den ger eleven ett ökat ordförråd och behövs för att kunna nå målen i skolan. Alla elever har dock inte samma förutsättningar att ta till sig text. Det är svårt att säga hur många elever i den svenska skolan som uppskattas ha någon form av läsnedsättning men av befolkningen i sin helhet beräknas det vara cirka sex procent och användningen av anpassade medier, främst talböcker, inom skolan ökar (MTM, u.å.-a; Myndigheten för tillgängliga medier, 2019, s. 20-25). För personer med läsnedsättning kan talboken vara en nyckel till läsning och läsförståelse och för varje elev behöver det finnas en skolbibliotekarie som kan tillhandahålla den nyckeln.

I denna uppsats vill vi undersöka insatserna som riktas till elever med läsnedsättning inom den svenska skolan med skolbibliotekarien som nyckelperson i det arbetet. Vi kommer att titta på hur skolbibliotekarier arbetar med talböcker och vilka framgångar och utmaningar de möter.

En rad lagar, förordningar och styrdokument berör skolbibliotekets pedagogiska funktion och nämner speciellt elevers rätt att lära sig utifrån sina egna förutsättningar. Men i den nya nationella biblioteksstrategin slår man fast att situationen för skolbiblioteken skiljer sig mycket åt runtom i landet. Både vad gäller elevers tillgång till skolbibliotek och hur verksamheten fungerar. Man menar att tillgången på utbildade skolbibliotekarier behöver öka och efterlyser ett ökat samarbete med rektorer och lärare för att varje elev i grundskolan och gymnasiet ska ha likvärdig tillgång till en välfungerande biblioteksverksamhet (Fichtelius, Persson & Enarson, 2019, s. 16-17). Även skolverket föreslår ett förtydligande i skollagen angående att skolbibliotek behövs och att dess pedagogiska funktion och bemanning behöver vara reglerad för att stärka utbildningens kvalitet (Skolverket, 2018, s. 1-15).

Det är skolbibliotekariens uppgift att se till att elever med behov av talböcker får tillgång till det via Legimus. Legimus är en nationell talbokskatalog för användare med läsnedsättning. Både antalet digitala lån och antalet registrerade elever har ökat avsevärt de senaste tre åren. Under 2018 registrerades totalt 171 756 digitala lån i Legimus via svenska skolbibliotek, dessa lån var fördelade mellan 53 367 elever. En person som har hela eller delar av sin tjänst förlagd till skolbiblioteket har möjlighet att registrera elever som talboksanvändare i Legimus. Dessa förmedlare har också ökat till antalet och är idag 2610 stycken (Myndigheten för tillgängliga medier, 2019, s. 20-25).

Ovan nämnda lagar och dokument visar på vikten av att det finns en skolbibliotekarie för elevens lärande. Gärdén beskriver i sin kunskapsöversikt hur högt skolbibliotekarier skattar arbetet med att stötta elever med läs- och skrivsvårigheter och ser det som en av sina viktigaste uppgifter. Bibliotekarierna driver framgångsrika projekt där metoder såsom individuell handledning,

grupphandledning, läshundar och ljudboksklubbar har visat sig vara framgångsrika (Gärdén, 2017, s. 81). Det finns således ett stort engagemang och en idérikedom inom skolbiblioteksfären, men förutsättningarna varierar.

1.1 Bakgrund och begrepp

Nedan beskrivs bakgrunden till vår studie om skolbibliotekariens arbete med Legimus och talböcker, vilket syftar till att introducera läsaren för begrepp, terminologi och tekniska förutsättningar gällande talböcker. Vi presenterar också de lagar, förordningar och styrdokument som påverkar och berör tillgången till skolbibliotek samt skolbibliotekets pedagogiska funktion och elevers rätt att lära sig utifrån sina egna förutsättningar.

Vi väljer att definiera begrepp och termer i två avsnitt. I det första förklaras övergripande vad som kännetecknar en läsnedsättning, vad som menas med tillgängliga medier samt vilka som tillhandahåller dessa. I det andra stycket beskriver vi talböcker, skillnader mellan talböcker och ljudböcker samt hur man läser en talbok. Därefter presenteras det digitala biblioteket Legimus.

1.1.1 Läsnedsättning, tillgängliga medier och MTM

Det kan finnas många olika orsaker till varför man har svårt att läsa tryckt text. Det kan handla om läs- och skrivsvårigheter (till exempel dyslexi), synnedsättning, fysiska funktionsnedsättningar (till exempel rörelsehinder), intellektuell funktionsnedsättning eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (till exempel autism eller ADHD). Det kan också handla om en tillfällig läsnedsättning (till exempel sjukdom eller skada) (Klein, 2018, s. 222-224). Vi väljer att använda samlingsbegreppet läsnedsättning genomgående i vår studie.

När man har en läsnedsättning eller ett läshinder finns ett behov av anpassade medier, kallat tillgängliga medier. Elever behöver inte en fastställd diagnos för att få tillgång till dessa, det räcker att en misstanke finns att det föreligger en läsnedsättning. Klein beskriver att tillgängliga medier kan handla om tidningar, böcker och bilder i olika format som blivit bearbetade och utformade i syfte att möjliggöra för personer med läsnedsättning att ta del av innehållet. Till dessa medier hör talböcker, e-böcker, lättlästa böcker, storstilsböcker, punktskriftsböcker, taltidningar, syntolkad film och tv, teckenspråksböcker och teckentolkad film, tv eller radio (2018, s. 221-228).

Tillgängliga medier tillhandahålls av Myndigheten för tillgängliga medier. MTM är en statlig myndighet med uppdrag från kulturdepartementet och utbildningsdepartementet att arbeta för att tillgängliggöra litteratur och samhällsinformation till personer med läsnedsättning. Myndigheten informerar och sprider kunskap om läsnedsättning och tillgängliga medier och deltar i forskning kring och utveckling av dessa. MTM:s verksamhet styrs genom regleringsbrev från departementen och genom stöd i 17 § i upphovsrättslagen som tar upp framställningen av anpassade medier för personer med funktionshinder (MTM, u.å.-b).

Inläsningstjänst är en tjänst som tillhandahåller inlästa läromedel och viss skönlitteratur som alla elever kan använda som komplement i undervisningen (ILT

Inläsningstjänst, 2019). Till skillnad från Legimus är Inläsningstjänst en kommersiell produkt och skolorna får tillgång till tjänsten genom att kommunerna köper in licenser.

1.1.2 Talböcker, ljudböcker och Legimus

En talbok är en inläst bok för personer med läsnedsättning, som antingen består av bara ljud eller både ljud och text. En talbok är framställd i ett så kallat Daisy-format vilket innebär att innehållet är strukturerat för att kunna bläddra, söka och sätta bokmärken i. Daisy står för Digital Accessible Information System eller Digitalt anpassat informationssystem. En talbok kan läsas via dator, surfplatta, mobiltelefon eller med hjälp av en speciell DAISY-spelare (Lundh, 2013, s. 10-11).

Det finns både tekniska och juridiska skillnader mellan talböcker och ljudböcker. Talboken tillverkas genom stöd i 17 § i upphovsrättslagen med offentliga medel medan ljudboken är en kommersiell produkt som följer upphovsrättsliga regler. Alla kan använda, köpa och låna ljudböcker medan talböcker endast är till för dem som har en konstaterad läsnedsättning och har fått tillgång till ett eget konto av en bibliotekarie (MTM, 2019, s. 6).

Legimus är MTM:s digitala bibliotek där både bibliotekarier med bibliotekskonto och låntagare med ett eget konto kan söka bland, streama och ladda ner talböcker, e-textböcker och beställa punktskriftsböcker. Det finns idag över 150 000 böcker i Legimus, både skönlitteratur och faktaböcker, på över 60 olika språk (MTM, 2019, s. 6).

För att läsa talböcker behövs en spelare. Till datorn behöver man ett läsprogram, EasyReader, vilket finns att ladda ner gratis. Om man i stället lyssnar via webbspelare kan boken läsas direkt utan att installera något program och utan att ladda ner boken. Om talboken innehåller både text och ljud så syns texten på datorns skärm. I appen Legimus som finns för både Android, Iphone och Ipad kan man läsa talböcker och taltidningar direkt i sin mobiltelefon eller på sin surfplatta. Det är också möjligt att ladda ner innehållet för läsning offline (MTM, 2014).

I skolan är det skolbibliotekariens uppgift att ge elever med läsnedsättning tillgång till Legimus. I de fall skolbibliotek saknas ska lärare eller specialpedagog kontakta folkbiblioteket. När eleven är under 18 år är det vårdnadshavaren som undertecknar ett användaravtal. Introduktionssamtal med elev och eventuell vårdnadshavare anordnas i samband med registreringen. Eleven får ett konto med möjlighet att logga in och själv söka och låna talböcker (MTM, u.å.-c).

1.2 Styrdokument och lagar

Enligt skollagen har skolan skyldighet att ge extra stöd till de elever som behöver. Det ska ske på det sätt och i den omfattning som behövs utifrån elevernas egna behov och förutsättningar. I 3 kap. 2 § står att elever med funktionsnedsättningar som har svårt att uppfylla kunskapskraven ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka funktionsnedsättningens konsekvenser (SFS 2010:800).

Även i läroplanen för grundskolan framgår att skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå kunskapsmålen i skolan

(Skolverket, 2019). Alla som arbetar inom skolan ska uppmärksamma och stödja elever som är i behov av särskilt stöd. I läroplanen står också att biblioteket är en del av skolans arbetsmiljö som ska hjälpa eleverna att själva kunna söka och utveckla sina kunskaper.

Tillgängliga medier är en rättighet för elever som har en läsnedsättning. I skolan är det skolbibliotekets uppgift att ge dessa elever åtkomst till talböcker, lättlästa böcker och nyheter. I 2 kap. 36 § skollagen står det att eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek inte bara i grund- och gymnasieskolan utan även i grundsärskolan, specialskolan, sameskolan och gymnasiesärskolan (SFS 2010:800).

Skolbiblioteken nämns även i bibliotekslagen 10 § eftersom de är en del av det allmänna biblioteksväsendet. I lagens 4 § regleras även att personer med funktionsnedsättning är en grupp som ska ägnas särskild uppmärksamhet, bland annat genom att utifrån deras olika behov och förutsättningar erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information (SFS 2013:801).

Ett antal paragrafer i FN:s konvention om barnets mänskliga rättigheter ger stöd åt arbete med tillgängliga medier i skolan. Att alla barn har samma rättigheter och att ingen får diskrimineras är en av fyra grundprinciper i konventionen, som i övrigt omfattar alla barns rätt till utbildning, litteratur och information. Barnets bästa ska alltid komma i första hand vid beslut som rör barn och alla barn med funktionsnedsättning har rätt till ett anständigt liv (MTM, 2017; UNICEF Sverige, 2009). 2018 röstade en majoritet i riksdagen för regeringens förslag att göra FN:s barnkonvention till svensk lag och detta trädde i kraft i januari 2020 (Regeringskansliet, 2018).

Trots att nämnda styrdokument ligger till grund för skolbibliotekariens arbete finns det påfallande skillnader mellan olika skolor. Som tidigare nämnts är tillgången till skolbibliotek skiftande, enligt Kungliga Bibliotekets officiella statistik har hälften av landets 1,3 miljoner elever tillgång till ett skolbibliotek med ungefär en halvtidsbemanning (Kungliga Biblioteket, 2016-a, s. 4). I denna studie undersöker vi hur skolbibliotekariens arbete med talböcker kan se ut utifrån olika arbetsplatsers förutsättningar.

1.3 Forskningsproblem

Bibliotekslagen påpekar att det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning och erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel (SFS 2013:801). Förutsättningarna för skolbibliotekarier ser dock mycket olika ut och Kungliga Biblioteket har i en rapport från 2016 uppmärksammat att många skolor och skolbibliotek inte lever upp till kraven om att erbjuda särskild uppmärksamhet och stöd till personer med funktionsnedsättningar (Kungliga biblioteket, 2016-b, s. 39-41). Sådana brister påverkar likvärdigheten inom skolan och kan ha negativa effekter på skolresultaten. Det påverkar också eleven som individ eftersom en läsnedsättning kan påverka elevens utveckling negativt samt innebära bristande självkänsla (Svensson & Lindeblad, 2019). Hur skolbibliotekarier arbetar med talböcker och Legimus är avgörande för eleven och dennes läsförmåga.

Biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning kan ge ökad kunskap om skolbibliotekariens förutsättningar att arbeta med tillgängliga medier. Genom att undersöka deras praktiska arbete i den sociala kontext de befinner sig i ämnar denna studie att bidra till den forskningen.

1.3.1 Avgränsningar

Vi har valt att utgå från skolbibliotekariens perspektiv. Därför kommer vi inte undersöka elevernas perspektiv eller pedagogisk personal såsom specialpedagoger och lärare. För att inte få ett alltför omfattande material har vi valt att avgränsa studien till att omfatta skolbibliotekarier som arbetar på grundskolor och grundsärskolor. Av praktiska skäl har även geografiska avgränsningar gjorts.

1.4 Syfte och frågeställning

Syftet med studien är att undersöka skolbibliotekens arbete med Legimus och utröna om det går att identifiera några nyckelfaktorer som är avgörande för ett framgångsrikt arbete med talböcker. Genom att belysa skolbibliotekariens arbete med Legimus vill vi bidra till kunskap om tillgängliga medier och hur skolbiblioteken kan främja läsning och lärande för alla elever.

Våra frågeställningar är:

Hur arbetar skolbibliotekarier med Legimus?

Vilka framgångsfaktorer går att urskilja i skolbibliotekariernas arbete?

Vilka utmaningar upplever skolbibliotekarier i arbetet med Legimus?

2 Tidigare forskning

Biblioteks- och informationsvetenskap är ett tvärvetenskapligt ämne där den egna teoribildningen kan sägas vara relativt svag (Nolin & Åström, 2010). Vi har valt ut forskning med relevans för studiens syfte och frågeställningar varav majoriteten är hemmahörande inom Biblioteks- och informationsvetenskapen, men forskningen tangerar även ämnen som psykologi, pedagogik och funktionsnedsättningar.

Först tas skolbiblioteksforskning upp och vad den kan säga om skolbiblioteket som pedagogisk resurs, sedan redovisas forskning om talböcker med fokus på användarna och därefter forskning inom läs- och skrivsvårigheter och dyslexi. Avslutningsvis sammanfattar vi avsnitten och lyfter fram viktiga gemensamma slutsatser från vårt underlag.

2.1 Skolbiblioteket som pedagogisk resurs

Skolbiblioteksforskning är ett brett fält med flera olika inriktningar. Vi har identifierat områden som har effekt på lärande och prestationer, informationskompetens och MIK, samarbete mellan lärare och skolbibliotekarier samt forskning om läsfrämjande arbete. Skolbiblioteksforskningen har en nära relation till professionen och syftar till att på olika sätt förbättra verksamheten och stärka samarbeten. Här presenteras några utvalda forskningsstudier inom dessa områden som vi anser vara relevanta.

Carnesi (2018) utför en kvalitativ studie som belyser hur utvald ungdomslitteratur (young adult literature) kan påverka litteraciteten hos elever i storstäder med olika kulturella bakgrunder i årskurs åtta. Studien undersöker ett samarbete mellan en skolbibliotekarie och en engelsklärare på en skola i ett förortsområde i Mid-Atlantic-regionen i USA och genomfördes utifrån ett tydligt socialt perspektiv och ett centralt begrepp är social rättvisa (social justice). Den visade bland annat att när man implementerar urban ungdomslitteratur i undervisningen kunde eleverna inte bara förstärka sin läsförståelse utan även omforma sina egna identiteter. De kunde interagera bättre med klasskamraterna och bilda positiva utsikter för framtidens lärande, till exempel på grund av nyfunnet engagemang. Likaså Dadlani och Todd (2015) har social rättvisa som utgångspunkt när de undersöker kopplingen mellan principer om social rättvisa och tillhandahållande av tekniktjänster och IT på skolbibliotek. Utifrån ett antal filosofiska utgångspunkter vill man vidga synen på social rättvisa inom BoI och inkludera alla grupper som har erfarenhet av orättvisa i en informationskontext. Dadlani och Todd studerar hur principer om social rättvisa har visats som strategier i biblioteksarbetet och det pedagogiska arbetet för att främja elevers informationssökning och lärande. Principer om social rättvisa kan kopplas till vår studie. Legimus och andra insatser riktade mot elever med läsnedsättning regleras i flera olika lagar och styrdokument som poängterar dessa elevers rättigheter. Utgångspunkten är att alla elever är lika mycket värda och att de elever som har en funktionsnedsättning ska ägnas särskild uppmärksamhet.

Eftersom Legimus är både hjälpmedels- och internetberoende samt reglerad av vårdnadshavares tillstånd är Domínguez, García, Martínó och Méndez (2016) studie relevant eftersom den identifierar olika strategier som används av puertoricanska

skolbibliotekarier för att främja läsglädje i skolbiblioteket. Studien visar att skolbibliotekarier behöver specifika resurser som möter elevernas behov. Internetuppkoppling är en nyckelresurs som i flera fall var bristfällig eller saknades helt. I slutsatserna bekräftas också att skolbibliotekarier står inför olika utmaningar varav det svåraste är samarbete och stöd från elevernas föräldrar. Utmaningar kring tekniska resurser och samarbeten med vårdnadshavare är även aspekter som berör skolbibliotekariens arbete med Legimus och som kommer behandlas i den här studien.

Montiel-Overall (2010) har forskat om ämnet Teachers and Librarians Collaboration med syftet att förstå samarbetsprocessen mellan lärare och bibliotekarier. För att utvärdera detta förlopp har hon tagit hjälp av en föreslagen modell som heter TLC, Teacher and Librarian Collaboration. Studierna är bland annat grundade på socialkonstruktivism utifrån Vygotskijs teorier om gruppinteraktion och lärande i ett socialt sammanhang. Tre faser i samarbetsprocessen identifierades i hennes studie Further understanding of collaboration: första fasen, relationsfasen och den produktiva fasen. Artikelns fokus ligger på relationsbyggandet mellan lärarna och bibliotekarierna och studien visar tydligt att ju mer personlig interaktion som skedde mellan parterna desto högre progressiva nivåer kunde uppnås. Montiel-Overall ger oss förståelse för hur viktig gruppinteraktionen är och därför kommer vi särskilt undersöka samarbetet mellan skolbibliotekarien och andra aktörer.

Kuhlthau är en välkänd forskare inom lärande i skolbibliotek och beteenden inom informationssökning. I en studie undersöker Kuhlthau tillsammans med Todd hur elever får hjälp av skolbiblioteket i sitt lärande i och utanför skolan. De menar att bibliotekens positiva effekter på samhället och på kunskapsbildning alltid har antagits men att dagens samhälle kräver mätbara evidens. Inte minst av ekonomiska och politiska skäl behöver man kunna påvisa skolbibliotekens effekter. Studiens teoretiska del bygger dels på Kuhlthaus teorier om informationssökningsprocessen och dess kognitiva, affektiva och beteendemässiga aspekter och lyfter bland annat fram begreppet "information literacy", som på svenska kan översättas till informationskompetens (Todd & Kuhlthau, 2005). Louise Limberg är en svensk forskare inom informationssökningsområdet som tidigare har gett ut en forskningsöversikt över informationssökning och lärande tillsammans med andra forskare. Mellan år 2001-2004 drev hon tillsammans med Folkesson forskningsprojektet IDOL, informationssökning, didaktik och lärande, där de studerade olika dimensioner av informationssökning. IDOL-projektet fokuserade på lärares och bibliotekariers erfarenheter av informationsundervisning och innehåller även en modell över samarbetet mellan bibliotekarier och pedagoger (Limberg & Folkesson, 2006). Limberg har dessutom tillsammans med Sundin & Talja åberopat ett sociokulturellt perspektiv på informationskompetens i antologin Informationskompetenser: om lärande i informationspraktiker och informationssökning i lärandepraktiker (Limberg, Sundin & Talja, 2009, s. 36-65). Det finns även andra sociala aspekter inom forskningen om elevers informationssökning som bidrar med en ökad förståelse för elevers utveckling i en skolkontext.

Ett annat stort område inom skolbiblioteksforskningen handlar om att undersöka samband mellan skolbiblioteksverksamhet och de strategier som används för att främja elevers läsande och skolresultat. De så kallade Coloradostudierna startade på 80-talet och undersökte just sambanden mellan skolbibliotekens förekomst/verksamhet och elevernas skolresultat. Det omfattande projektet leddes av Lance (1994), och blev startskottet på en lång rad studier i USA på skolbibliotekens effekter. Gärdén (2017) har sammanställt en forsknings- och kunskapsöversikt över skolbibliotekets roll för elevers lärande. Hon redogör för sex återkommande teman som återfinns i de dryga hundra texterna: vikten av samarbete mellan lärare och skolbibliotekarier, vikten av stöd hos skolledning, problemen med att lärarna har för låg kunskap om skolbibliotek och skolbibliotekets etablerade betydelse för läsning. Om arbete med främjande av informationskompetens förekommer sker det ofta i skuggan av det läsfrämjandet arbetet. Brist på utbildning och fackkunskap hos de som arbetar i skolbiblioteket påverkar inriktningen och kvaliteten.

En studie Gärdén sammanfattar undersöker genom observationer och intervjuer skolbibliotekens utmaningar och möjligheter vad gäller att stötta elever med särskilda behov. Artikeln framhäver att tillgången till just en skolbibliotekarie är det mest betydelsefulla när det gäller skolbibliotekets arbete med att stötta elevernas lärande, och att skolbibliotekarien kan stötta elevernas lärande genom att arbeta utifrån en varierad uppsättning metoder (2017, s. 77-78; Subramaniam, Oxley & Kodama, 2013). Gärdéns (2017) forskningsöversikt tillför en uppdaterad bild över skolbibliotekariens arbete och ger oss uppslag till intervjufrågor. Översikten belyser även att det finns olika förutsättningar för skolbibliotekarier beroende på i vilken kontext de befinner sig i.

2.2 Tillgängliga medier

Tekniken som används i Legimus-spelaren kallas Digital Accessible Information System (DAISY). Petri (2012) beskriver detta som en typ av hjälpmedelsteknologi för personer med läsnedsättning som innehåller en inspelad version av den tryckta texten men med möjlighet att använda olika typer av navigeringsfunktioner såsom bläddring på sidnivå och möjlighet att placera bokmärken. Den första prototypen av DAISY lanserades 1994 och har sedan utvecklats genom det så kallade Daisy-konsortiet, som består av olika myndighets- och icke vinstdrivande organisationer från olika länder.

Talböcker har flera likheter med ljudböcker men skiljer sig på några viktiga punkter. Talböcker är framtagna genom ett undantag i upphovsrätten och riktar sig till personer med läsnedsättning medan ljudböcker är kommersiella produkter som måste följa upphovsrätten och riktar sig till alla. Petri (2012) menar dock att utvecklingen mot allt mer e-böcker och digitala texter förändrar den distinktionen, den digitala texten kan tillgängliggöras i sitt originalutförande med hjälp av till exempel talsyntes. Lundh och Johnson (2015) påpekar i en forskningsöversikt att detta inte nödvändigtvis förändrar individens sätt att tillgodogöra sig text över en natt, utan att fler format av talböcker kan existera parallellt. De framhåller också att produktionen och tillgången till talböcker i olika format skiljer sig mycket åt mellan olika länder och språk.

Lundh och Johnson har i ovan nämnda översikt tittat på forskning som berör DAISY och de förutsättningar som föreligger för personer med läsnedsättning som använder talböcker. Tolv empiriska studier ingår i översikten och i sin teoretiska analys appliceras begreppet affordances. Affordances är ett psykologiskt begrepp som används inom en rad olika områden. Författarna använder begreppet för att beskriva möjligheterna som uppstår när en människa möter ett objekt i en miljö. De menar även att trots att användningen av talböcker berör många finns inte mycket forskning på området, framförallt inte ur ett användarperspektiv (2015, s. 55-56). Vi har valt att titta närmare på tre studier från denna forskningsöversikt som är relevanta för oss. Liksom i vår studie berör de skolan och hur talböcker används i undervisningsmiljö. Adetoro (2012) undersöker vilka alternativa format som föredras av gymnasieelever med synnedsättning i sex olika skolor i Nigeria. Data insamlades in genom intervjuer och enkäter, totalt deltog 104 personer i studien. Resultaten visar att talböcker var det format som de flesta föredrog, följt av punktskrift. Något som även lyfts fram är att yngre respondenter föredrar talböcker framför punktskrift. Adetoro menar att studenter med synnedsättning har samma informationsbehov som andra studenter och att det endast är behovet av alternativa format som särskiljer dem.

Noble (2001) beskriver i en artikel ett projekt där syftet är att experimentera med användningen av digitala talböcker (digital talking books) i undervisningsmiljöer. Den amerikanska non-profit organisationen Recording for the Blind & Dyslexic (RFB&D) tillhandahåller böcker och läromedel till personer med läsnedsättning. RFB&D har i detta projekt, genom att studenterna fått berätta om sina praktiska erfarenheter, undersökt elevers användning av talböcker genom datorer. I den här studien kan man se hur viktig den digitala utvecklingen har varit för talböckerna och hur den teknik som senare kom att utvecklas till Legimus har betytt mycket för användarna. Deltagarna i studien är elever från årskurs sex upp till universitetsnivå och resultaten visar bland annat att möjligheten att lättare kunna navigera i en bok ses som en stor förbättring från tidigare teknik.

Liknande slutsatser kan dras av en omfattande Norsk studie (Nes, 2007). Där undersöker Nes användningen av DAISY hos ungdomar med dyslexi och läs- och skrivsvårigheter i skolan och privat. Studien har en kvantitativ ansats där fokus ligger på funktionella perspektiv och användarvänlighet, men man har även genomfört observationer och intervjuer med elever och lärare och deras syn på hur de använder DAISY och hur nöjda de är med olika funktioner. Den del av studien som har mest relevans för denna uppsats är den som handlar om lärarna och deras arbete med att stötta eleverna som använder DAISY. Resultaten visar att utbildningen eleverna får är oorganiserad och mycket grundläggande och att lärarna, trots att det ofta är de som sedan ska lära eleven, inte själva har någon utbildning i hur man använder DAISY (Nes, 2007, s. 7, 63). Detta är intressant för vår studie då samma sak skulle kunna gälla för skolbibliotekarien.

Lundh och Johnson diskuterar dessa studier utifrån det teoretiska begreppet affordances. Där är en grundläggande idé att mening uppstår i mötet mellan människa, objekt och miljö och talboken därmed kan ses som en potentiellt meningsbärande enhet. Hur användbar en talbok är kan därför inte ses som givet

utan beror på interaktionen mellan design, användare och social och fysisk miljö (2015, s. 56, 60-61). Här finns likheter med det sociokulturella perspektivet som vi valt att använda i vår studie och dess begrepp medierande redskap som kommer presenteras längre fram. Författarna menar att affordances också beror på vilken typ av läsnedsättning användaren har. Den som har en synnedsättning använder talboken annorlunda än den som har läs- och skrivsvårigheter (ibid., s. 61). Detta gäller även Legimus-användarna. Som konstaterats ovan finns det många olika orsaker som berättigar användning av Legimus och detta kommer också innebära att de använder det på olika sätt.

Lundhs (2017) forskningsöversikt i samarbete med MTM är en kartläggning över forskningsläget gällande användning av tillgängliga medier. Författaren menar att forskningen om tillgängliga medier är utspridd över flera olika discipliner och ofta saknar en tydlig teoretisk grund. Ett tema i forskningen är hur talboken kan förbättras rent tekniskt och behandlar utvecklandet av digitala talboksspelare för datorer och mobila enheter. En studie som har beröringspunkter med vår är Spooners (2014) undersökning av introduktionen av talböcker i DAISY-format för elever i åldrarna 7-10 år i Nya Zeeland. Resultaten visar att DAISY var ett välkommet verktyg för dessa elever med läsnedsättning. En förutsättning var dock att de fick ett bra stöd i att lära sig det nya formatet och att lärarna i sin tur också var utbildade och tränade i detta. Detta är kunskap som är viktig även ur ett skolbiblioteksperspektiv då skolbibliotekariens kompetens skulle kunna påverka vilket stöd elever med Legimus får. En annan viktig aspekt berörde DAISY-elevernans sociala interaktioner. Eleverna oroade sig för att sticka ut bland sina klasskamrater på grund av användningen av talböcker. DAISY-tekniken var gynnsam i detta avseende eftersom den tillät användarna att lättare delta i arbetet i klassrummet, vissa tyckte dock att tekniken tilldrog sig för mycket uppmärksamhet från klasskamraterna (Spooner, 2014).

En annan studie som också berör de psykosociala aspekterna av användningen av talböcker är Milani, Lorusso och Molteni (2010) studie om talboksinsatser för elever med dyslexi. I nästa avsnitt kommer vi ta upp den och annan forskning som handlar om elevers läs- och skrivsvårigheter och hur alternativa verktyg kan påverka deras psykiska hälsa och skolresultat.

2.3 Läs- och skrivsvårigheter och dyslexi

Milani, Lorusso och Molteni (2010) visar i sin studie hur talböcker kan reducera emotionella och beteendemässiga problem hos elever med läs- och skrivsvårigheter och dyslexi. Gruppen elever som fått sina läromedel inlästa visade en minskning i aggressivitet och koncentrationssvårigheter. Forskarna menar att talboken blev ett verktyg som ökade elevernas oberoende och att detta ledde till en minskad frustration. Resultaten visade också att eleverna presterade bättre i vissa ämnen och visade ökad motivation och större engagemang i skolarbetet.

I svensk kontext kan forskarna Idor Svensson och Emma Lindeblad nämnas. De har undersökt hur olika alternativa verktyg används av lärare och elever och hur de påverkar skolresultat och psykiskt välbefinnande hos elever. Forskarna använder begreppet assisterande teknik (AT) för att beskriva olika tekniska lösningar för att

stödja läs- och skrivförmågan. I en artikel blickar Svensson och Lindeblad (2019) tillbaka på de senaste tjugo årens forskning på detta område. De slår fast att det skedde en revolutionerande utveckling när AT blev tillgänglig genom appar, dels för att de blev billigare men också för att man genom telefonen kunde ha med sig tekniken överallt. Den övergripande teknikspridningen som sker i hela samhället har också medfört att digitala hjälpmedel blir mer normaliserade. Vilket i sig förbättrar förutsättningarna för elever med särskilda behov att tillgodogöra sig text, undervisning och kunskap på jämlika villkor som sina kamrater. Legimus, som är den assisterande teknik som undersöks i den här uppsatsen, kan sägas vara en del av den här utvecklingen och skolbibliotekariens arbetsmetoder kan bidra till normaliseringen av användningen av AT.

Svensson och Lindeblads forskning berör även elevers självuppfattning relaterat till läs- och skrivsvårigheter och assisterande teknik. Ett flertal studier (Svensson & Lindeblad, 2019) indikerar att elever med läsnedsättningar visar tecken på psykisk ohälsa. Upprepade misslyckanden i skolan, skam vid exempelvis högläsning, oförstående lärare och intensiv träning i att ta till sig text utan direkt synliga resultat kan bidra till en negativ självbild. Personer med dyslexi har under decennier vittnat om oro, stress, utanförskap och påverkad självkänsla och nu finns alternativ som gör att de exempelvis kan delta i skolarbetet på ett mer likvärdigt sätt än tidigare. En av de slutsatser forskarna drar av tjugo års forskning är att assisterande teknik kan motverka psykisk ohälsa och en negativ självbild hos eleverna.

Både Milani, Lorusso och Moltenis studie och Svensson och Lindeblads forskning kan vara meningsfull att koppla till vårt ämne. De visar på hur kunskap om talbokens påverkan kan vara avgörande för elevens utveckling och självkänsla. Skolbibliotekariens roll i förmedlingen av talböcker kan alltså vara central inte bara för elevens läsutveckling utan också för dennes psykiska välbefinnande.

2.4 Sammanfattning av forskning

Vi har fördjupat oss i forskningen ovan för att få mer kunskap inom de områden vår studie befinner sig. Det möjliggör att vi lättare kan besvara och diskutera studiens frågeställningar. Forskningen visar att forskningsproblemet är aktuellt och av betydelse. Urvalet av tidigare forskning har skett i ett samspel med vår insamlade empiri. Genom en växelverkan har vår studie och urvalet av forskningen påverkat varandra och lett oss framåt.

I det första avsnittet behandlas skolbiblioteksforskning och vad den kan säga om skolbiblioteket som pedagogisk resurs. Många av studierna har en tydlig social inriktning och fokus på samarbetsprocesser vilket är intressant då denna studie har ett sociokulturellt perspektiv som teoretisk utgångspunkt. Vi ser också fokus på främjandet av elevers läsande och skolresultat och elevers rättigheter till särskilt stöd. Denna forskning kan ge oss ett bredare perspektiv på frågor rörande skolbibliotekariens kontext och de möjligheter och skyldigheter som finns gentemot eleven.

I avsnittet rörande forskning om tillgängliga medier presenteras ett antal artiklar som på olika sätt berör användningen av talböcker hos barn och unga. Flera av artiklarnas fokus ligger på den digitala utvecklingen av talböcker genom DAISY-

tekniken och hur digitaliseringen av talböcker har varit en positiv utveckling. Några av artiklarna berör också vikten av att kunskap om hur tekniken ska användas finns för att eleverna ska kunna få den hjälp de behöver. Dessa aspekter är av relevans för vår studie med anledning av att de sätter Legimus i ett historiskt och socialt sammanhang. Forskning om hur talböcker och tillgängliga medier används av elever, lärare och andra kan hjälpa oss förstå skolbibliotekariens arbete med Legimus.

Därefter visas på forskning inom läs- och skrivsvårigheter och dyslexi och hur talböcker och assisterande teknik (AT) kan hjälpa elevers utveckling och motverka en negativ självbild. I forskningsproblemet poängterades att en läsnedsättning kan ha en negativ effekt för eleven och att bristande kunskap och uteblivna insatser påverkar likvärdigheten inom skolan. Av forskningen inom detta område kan vi förstå att skolbibliotekariens kännedom om Legimus som kompensatoriskt stöd påverkar elever såväl socialt som psykologiskt.

Forskningen om skolbibliotek, tillgängliga medier och alternativa verktyg för elever med läs- och skrivsvårigheter har många beröringspunkter med skolbibliotekariens arbete med Legimus. Genom den tidigare forskningen kan vi placera vår studie i ett större sammanhang och den visar på perspektiv och infallsvinklar som ger oss ökad förståelse för vårt ämne.

3 Teoretiska perspektiv

I detta arbete utgår vi ifrån Roger Säljö's sociokulturella perspektiv, en svensk pedagogikprofessor som vidareutvecklat teorier och metoder från den ryske pedagogen och psykologen Lev Vygotskij. Både Säljö och Vygotskij har omfattande teoretiska ramverk, vi valde därför ut ett par begrepp från dessa ramverk som vi har använt oss av. Dessa kan appliceras på skolbibliotekariens arbete med att tillgängliggöra böcker genom Legimus. Vi kan använda begreppen genom att koppla dem till våra respondenters berättelser och på så sätt tolka och förklara vårt empiriska material.

3.1 Sociokulturellt perspektiv

Säljö skriver att i biologisk bemärkelse har människan som art inte utvecklats särskilt mycket de senaste årtusendena när det gäller intellekt och fysik. Men det är uppenbart att våra färdigheter och kunskaper har utvecklats och det kan vi se genom att observera den kultur som vi har skapat. En kultur med verktyg och redskap som vi använder som hjälpmedel för att observera, hantera och bearbeta omvärlden. En kultur som har lagt grunden för kraftfulla sociala system som bygger på samverkan mellan människor, och verksamheter såsom skolor, fabriker och sjukvård (2014, s. 19).

Eftersom det sociokulturella perspektivet behandlar lärande och utveckling i sociala, kontextuella och lärande dimensioner passar det väl att appliceras på vår studie. Säljö menar emellertid att lärande är ett möjligt resultat av all mänsklig verksamhet och inte enbart kan kopplas till institutionella miljöer såsom skolor (2014, s. 13). I dessa sociala kontexter genereras kunskap och färdigheter genom interaktion med andra människor och skolbibliotekets verksamhet kan i hög grad betraktas som en sådan kontext. Skolbibliotekariens arbete med Legimus är också ett exempel på vad som beskrivs som en verksamhet, det vill säga ett varaktigt socialt system som bygger på samverkan mellan människor (ibid., s. 19).

3.2 Social praktik

Grundläggande i den sociokulturella traditionen är teorin om det situerade lärandet. Varje situation har en social inramning och handlingar står alltid i relation till sammanhang och verksamhet, vilka utgör en social praktik (Säljö, 2014, s. 128-130). Individerna ingår i och omges av en mängd sociala praktiker och genom deltagande och socialiserande i dessa sker utveckling och lärande. Individerna socialiseras emotionellt, språkligt, kognitivt och fysiskt, och lär sig i de sociala praktikerna hur man agerar och uttrycker sig (Säljö, 2013, s. 46-48).

För att skolbibliotekarien ska kunna samverka med elever och skolpersonal i det praktiska arbetet med talböcker måste hen behärska den sociala praktik i vilken detta sker, men praktiken har även formats av skolbibliotekarien och dennes handlingar. Erfarenheter, färdigheter och tysta kunskaper förvärvas genom att lära sig hur man agerar i olika situationer vilket ger bibliotekarien förutsättningar att vara en kompetent aktör inom den verksamhet hen befinner sig (Säljö, 2014, s. 148-149).

Sociala praktiker är det sociala livets byggstenar, med människor som agerar med hjälp av olika slags medierande redskap för att skapa och återskapa verksamheter av olika slag (Säljö, 2013, s. 57). I nästa stycke förklaras detta vidare.

3.3 Sociokulturella verktyg och redskap

I ett sociokulturellt perspektiv har verktyg eller redskap efter Vygotskijs psykologi en betydande roll. I den här uppsatsen kommer dessa två begrepp användas synonymt. De sociokulturella verktygen som människan utvecklat är en del av vår kultur och omgivning och har med innebörd och mening att göra (Säljö, 2014, s. 21). Innebörd och mening är kommunikativa, och inte biologiska, företeelser. Vi är biologiska varelser men i en sociokulturell värld och med sociokulturella verktyg och redskap kan vi ta oss långt bortom de gränser som de biologiska förutsättningarna gett oss (ibid, s. 17-18, 29-30). Man kan skilja på fysiska redskap som är tillverkade av människan och redskap som är intellektuella eller språkliga (Säljö, 2013, s. 28).

Detta finner vi är relevanta begrepp för vår studie med talböcker i skolbibliotek eftersom talböcker är ett tydligt exempel på ett fysiskt redskap, en artefakt, som bibliotekarierna förmedlar till eleverna att använda som hjälpmedel för att utöka sin egen förmåga. Bibliotekarien kan också sägas besitta en rad intellektuella redskap genom sin kunskap om böcker, talböcker och läsning.

En annan viktig del i det sociokulturella perspektivet är att redskapen är medierande, med andra ord att de förmedlar verklighet och kunskap för människor i konkreta verksamheter. Redskap och människor kan inte stå för sig själva utan vi lär och utvecklas med hjälp av olika fysiska och intellektuella redskap i en social praktik (Säljö, 2014, s. 80-82). I vårt fall kan man beskriva det som att talboken, redskapet, befinner sig i ett sammanhang, en social praktik där bibliotekarier, elever, skola och hela samhället samspekar.

3.3.1 Appropriering av kulturella redskap

Säljö skriver att kulturella redskap är en viktig resurs för vårt gemensamma samhälle, de bidrar till människans utveckling och utvecklar ständigt våra färdigheter. Att lära sig och tillägna sig kunskap genom kulturella redskap är en koordinationsprocess mellan människan och redskapen vilket kan benämnas som en appropriering som sker i olika faser (2013, s. 228-231; 2014, s. 119-125).

Den första fasen börjar med en inledande kontakt med ett redskap som för användaren är okänt. Det kan vara ett fysiskt redskap som till exempel ett datorprogram och användaren är i behov av yttre stöd för att pröva dess egenskaper. Därefter följer en utveckling av användandet, man provar mer intensivt och lär sig mer om de möjligheter och begränsningar redskapet har. Man upptäcker fler funktioner som inte anträffades inledningsvis. Den tredje fasen är appropriering, då behärskar man redskapet och användandet normaliseras. Man har också en förmåga att visa redskapet för en ny användare. Till sist naturaliseras användandet. Vi tar det för givet och redskapet är transparent för användaren, vi kan behärska det fullt ut. Säljö menar att det kan vara svårt att inse vilka redskap som är naturaliserade för oss

i ett pedagogiskt sammanhang, att det är lätt att bli hemmablind och även missa vissa svårigheter som kan finnas för ovana användare (2013, s. 228-231).

Det finns individuella skillnader i hur snabbt en person kan lära sig ett nytt fysiskt redskap och i vissa fall kan längre tid och mer stöd vara avgörande för att appropriering ska ske. Andra påverkande aspekter kan vara motivation, tidigare erfarenheter, inlärningsstilar och biologiska faktorer och Säljö poängterar att motivation är starkt kopplat till omgivningen och hur den agerar (2013, s. 232-233). En skolbibliotekaries roll vid förmedlandet av talböcker är således ytterst viktig. Att finnas till hands, stödja och motivera i alla faser av approprieringen kan vara avgörande. Skolbibliotekariens kunskap om Legimus-appen och andra hjälpmedel bör även vara naturaliserade så att stödet kan finnas ända från introduceringen till att eleverna använder det obehindrat.

3.4 Tillämpning av teori

Begreppen praktik, redskap, mediering och appropriering är användbara både för att undersöka elevens process att bli en talbokslyssnare och för att studera bibliotekariens handlingar och förutsättningar i arbetet med detta. Säljö teorier om lärande i ett sociokulturellt perspektiv används i den här studien för att undersöka våra respondenters praktiska arbete med talböcker. Rutinerna kring arbetet med Legimus påverkas av den sociala kontext respondenterna befinner sig i och därför används det sociokulturella perspektivet för att analysera och beskriva det arbetet. Bibliotekariens arbete sker i en social praktik vari de utvecklar rutiner och arbetsmetoder i relation till omgivningen. Men metoder och praktik formar på samma sätt varandra, det sker hela tiden en växelverkan mellan dessa. Genom att analysera resultaten från våra intervjuer med dessa sociokulturella begrepp kan vi förstå den sociala praktik i vilken arbetet med Legimus sker. Till exempel när skolbibliotekarierna registrerar och hjälper elever som använder Legimus kan man med Säljö's ord säga att de tillhandahåller redskap och stöttar eleverna i deras approprieringsprocess.

4 Metod

I detta kapitel beskriver vi hur vi har arbetat med vår studie. Här redovisas och motiveras våra metodval och på vilket sätt bearbetningen och analysen av materialet har skett, hur urvalet gjorts och på vilket sätt studien har genomförts. Vi diskuterar även de forskningsetiska principer som vi utgått från.

4.1 Metod för insamling av empiriskt material

Vi har valt att utföra sju stycken semistrukturerade intervjuer med skolbibliotekarier. En kvalitativ metod var att föredra då vi ville undersöka skolbibliotekariens perspektiv och få en kontextuell inblick i deras arbete (Bryman, 2018, s. 487). Semistrukturerade intervjuer passar bättre när undersökningen innehåller flera intervjuer och eftersom vi var två personer som skulle genomföra intervjuerna separat. Det skapar en bättre struktur och försäkrar ett visst minimum av jämförbarhet menar Bryman (*ibid.*, s. 564).

Den semistrukturerade intervjun som metod gav respondenterna möjlighet att uttrycka sina erfarenheter. Vi kunde ställa följdfrågor och respondenternas svar kunde utvecklas. Vi utformade en intervjuguide i form av en checklista som användes som utgångspunkt för samtalet, bilaga 1, vår ambition var dock att intervjuerna skulle bli samtal med öppna frågor så att vi kunde få ett rikt material med fördjupade tankar (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns & Wängnerud, 2017, s. 260).

En risk med intervjun som metod kan vara att intervjuaren påverkar respondenten och att svaren blir olika beroende på vem som ställer frågorna (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns & Wängnerud, 2017, s. 276). Detta kom till uttryck för oss på olika sätt under vår undersökning, till exempel var våra första intervjuer mer trevande och osäkra på så sätt att vi inte riktigt visste hur frågorna i intervjuguiden skulle tas emot av respondenten. Den sista intervjun kan i motsats ha varit mer ledande på så sätt att det fanns erfarenhet av frågorna. Vi som författare har också olika tidigare erfarenheter som berör delar av intervjufrågorna vilket också kan ha påverkat hur samtalet med respondenterna framskred. Vi förstår att vissa åsikter och upplevelser inte har blivit representerade, men vi har eftersträvat att undersökningen ska ge en rättvis, trovärdig bild av den verklighet som respondenterna beskriver (Bryman, 2018, s. 465-470).

4.2 Urval

För att kunna besvara våra forskningsfrågor har en rad olika tillvägagångssätt använts i urvalet av respondenter. En av våra frågor rör framgångsfaktorer, därför har urvalsprocessen varit inriktad på att få fram respondenter som skulle kunna beskrivas som framgångsrika i sitt arbete. Det är dock vanskligt att definiera ett sådant relativt begrepp. Respondenterna i vår studie har alla kommit olika långt i sitt arbete med Legimus och alla har olika förutsättningar att utgå ifrån. Frågan om huruvida de kan sägas vara framgångsrika skulle kunna besvaras olika beroende på om man frågar elever, bibliotekarier eller ledningen på skolan. I urvalet av respondenter har vi ändå försökt hitta skolbibliotekarier som vi vet har ett etablerat arbete med Legimus på sina skolor och där kunskapen om Legimus är relativt hög.

På grund av praktiska omständigheter såsom tid och budget har vi varit tvungna att begränsa vårt geografiska urvalsområde. Samtliga respondenter arbetar i Södermanland, Östergötland och Dalarna.

Genom MTM har vi fått hjälp att kontakta en referensgrupp med skolbibliotekarier som har ett väl etablerat arbete med Legimus på sina skolor. Genom en representant på MTM mailades en förfrågan ut som innehöll ett följebrev från oss med en kort presentation av oss och vår studie, se bilaga 2. Detta genererade svar från en respondent.

Genom Legimus har vi kunnat ta ut statistik över hur antalet nedladdade talböcker och antalet registrerade elever är fördelade över olika regioner och skolor. Ur det materialet har vi sedan kunnat välja ut respondenter att kontakta. Vi valde bort data rörande skoldatatek och mediatek då dessa verksamheter ofta syftar till att stötta de skolbibliotek som inte själva har en anställd skolbibliotekarie. Av praktiska skäl valdes de skolor som låg utanför vårt geografiska urvalsområde bort. Eftersom vi valt att fokusera på grundskolan sorterades även gymnasieskolorna bort. På detta sätt kunde vi få en överblick över vilka regioner som har många elever registrerade i Legimus och hur många böcker som eleverna där har laddat ner. En skolbibliotekschef kontaktades som i sin tur skickade ut en förfrågan till skolbibliotekarierna i kommunen. Detta resulterade i svar från en respondent. Ett problem med att tolka denna statistik har varit att det är omöjligt att avgöra de bakomliggande faktorerna som påverkar siffrorna. Till exempel framgår det inte när användarna registrerades, om de är aktiva eller om det är få eller många användare i förhållande till skolans storlek.

Vidare har vi vänt oss till en sluten grupp på Facebook som samlar barn- och ungdomsbibliotekarier och andra med samma fokus. En förfrågan skickades ut i gruppen och därefter fördes samtal med flera personer via enskilda meddelanden. Detta resulterade i att två intervjuer kunde bokas. Ytterligare tre intervjuer bokades efter att efterforskningar gjordes på Google, hemsidor och bloggar. Vi har sökt efter skolbibliotek som fått olika utmärkelser, genomfört talboksprojekt eller satsningar på tillgängliga medier. Kontakt etablerades via mail och telefon.

Detta tillvägagångssätt kan beskrivas som ett målstyrt urval där deltagarna har valts på ett strategiskt sätt för att vara relevanta för våra forskningsfrågor. Metoden innebär dock att det inte är möjligt att göra några generaliseringar till en större population (Bryman, 2018, s. 498-505). I samråd med vår handledare beslutade vi att sju stycken intervjuer var lämpligt och för oss genomförbart med den tid vi hade till förfogande. Då vi ville analysera skolbibliotekariens arbete mer djupgående kunde ett mindre urval ske.

4.3 Genomförande av intervjuer

Mötestid för respektive intervjutillfälle bestämdes allteftersom urvalsarbetet fortskred. Intervjuerna genomfördes på respektive skolbibliotekaries arbetsplats under oktober och november 2019. Då vi utförde intervjuerna på plats gavs också möjlighet att iaktta respondenternas arbetsmiljö och hur biblioteksrummen såg ut och var organiserade, till exempel möblering och sittplatser. Det gav oss en utökad förståelse för deras verksamhet och den kontext de befinner sig i med eleverna. Att

intervjun skulle ske i deras naturliga miljö var också viktigt för att respondenterna skulle känna sig trygga och bekväma (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns & Wängnerud, 2017, s. 277).

Intervjuguiden utformades med fem huvudfrågor och ett antal möjliga följdfrågor inom varje huvudfråga, se bilaga 1, utifrån ett sociokulturellt perspektiv med situerade sociala praktiker och sociokulturella redskap som utgångspunkt. Guiden är utformad som en checklista och delvis influerad av Lisa Börjessons intervjuguide i MTM:s rapport Äppelhyllvardag. Den tillät oss att ha en gemensam intervjumetodik med gemensamma riktlinjer men ändå med öppna frågor så att respondenterna kunde berätta med egna ord (Börjesson, 2014, s. 21-22). Ett exempel på en sådan fråga var "Hur arbetar du med Legimus?", en omfattande fråga som uppmanar intervjupersonen att berätta fritt. Följdfrågorna till den frågan rörde sig bland annat om behov och användning av talböcker på skolan, praktiskt tillvägagångssätt vid registrering och hur samarbetet såg ut med bland annat lärare, speciallärare och rektor. I syfte att skapa ett avslappnat samtal började intervjun med att intervjupersonerna fick berätta om sin tjänst på skolan. Vi frågade även om vilka framsteg som har skett i arbetet med talböcker och vad de själva ansåg varit lyckat för att få ta del av deras egna perspektiv på framgång i arbetet.

Innan vi åkte till respektive skola förberedde vi oss genom att ta del av information om skolan, skriva ut intervjuguide och informationsbrev och såg till att våra mobiler var laddade, eftersom vi använde dem som inspelningsutrustning. Intervjuerna tog i genomsnitt en timme att genomföra och innan intervjun fick respondenterna informationsbrevet i handen. Vid en av intervjuerna ville respondenten att specialpedagogen hen arbetade tillsammans med skulle närvara, vilket tilläts. Både skolbibliotekariens och specialpedagogens svar transkriberades i sin helhet, men specialpedagogens svar har inte analyseras. Vi är dock medvetna om att hen kan ha påverkat intervjun och riktningen i samtalet. Karin genomförde fyra stycken intervjuer enskilt och Linda tre stycken intervjuer enskilt.

4.4 Forskningsetiska överväganden

I förberedelsearbetet har vi gjort flera forskningsetiska överväganden.

Intervjusituationen påminner om det vardagliga samtalet och det var viktigt att intervjupersonerna förstod att de deltog i en studie och vad det skulle innebära (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns & Wängnerud, 2017, s. 267).

I våra förberedelser har vi utgått från Vetenskapsrådets fyra allmänna huvudkrav (Vetenskapsrådet, 2002) som ska skydda den deltagande individen: informationskravet, samtyckeskravet, nyttjandekravet och konfidentialitetskravet. I vårt fall innebär det att intervjun har genomförts med informerat samtycke, att vi har meddelat vad det insamlade materialet kommer att användas till och att den inte kommer att användas på något annat sätt än det som har sagts.

I vår studie har vi tagit hänsyn till dessa krav och haft dem i åtanke när vi har tagit fram det informationsbrev som våra respondenter tagit del av, se bilaga 3. Där har vi tagit upp att intervjuerna kommer spelas in och transkriberas, att deltagandet är frivilligt och att medverkan kan avbrytas. I brevet finns en kortfattad beskrivning av vad studien syftar till. Vid intervjutillfället har vi tillsammans med respondenterna

tittat på informationsbrevet och försäkrat oss om att de har förstått innebörden av det. De har också uppmanats att kontakta oss eller vår handledare om de har några frågor.

I efterarbetet av det insamlade materialet har vi anonymiserat respondenterna i största möjliga mån. Det kan dock vara vanskligt att garantera respondenterna total anonymitet då risken finns att man i transkriberingen skulle kunna identifiera personer eller platser (Bryman, 2018, s. 172-175). I vår uppsats har vi tagit bort personnamn, namn på skolor och kommuner. Vi har också valt att anonymisera vissa projekt och kommunala biblioteksansatningar för att de inte ska kunna härledas till skolbiblioteken det rör sig om.

I beskrivningen av våra respondenter har vi fått göra en avvägning av vad som kan presenteras för att ge en bra bild av respondenternas arbetsplats och rutiner och att utelämna detaljer som skulle kunna möjliggöra identifikation.

4.5 Metod för kodning och analys av empiriskt material

Efter intervjuernas genomförande transkriberades de i sin helhet. Karin transkriberade sina intervjuer och Lindas intervjuer transkriberades av en mentor på universitetet som bistod med pedagogiskt stöd på grund av Lindas hörselskada. Sju intervjuer resulterade i cirka 90 sidor empiriskt material. Dessa dokument skapades i Google docs för att vi båda skulle ha tillgång till det insamlade materialet digitalt.

Utifrån vår intervjuguide och upplägget på intervjuerna har vi valt att gå igenom alla transkriberingar tillsammans och färgkoda innehållet utifrån olika teman som identifierades i det empiriska materialet. Ett exempel är temat Behov som tar upp elevers behov av talböcker och vilka förutsättningar eleverna i skolans upptagningsområde har. Alla teman presenteras i vårt resultatkapitel. Efter färgkodningen lyftes relevant innehåll ut ur datamängden och grupperades i teman med syfte att lättare kunna identifiera samband, likheter och olikheter i materialet. Därefter sammanställdes och presenterades relevanta delar av empirin i resultatkapitlet. Bryman påpekar risken med att lyfta ut stycken ur sitt sammanhang för att kontexten kan gå förlorad (2018, s. 701). Vi har haft detta i åtanke i vår presentation av resultaten för att sammanhanget fortfarande ska framgå med tydlighet. En annan utmaning med kodning och analys är risken att misstolka intervjuavaren och tillskriva respondenterna synsätt som det inte finns underlag för. Vi har så långt det är möjligt försökt underbygga våra tolkningar med citat från respondenterna. (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns & Wängnerud, 2017, s. 278-281).

Analys av resultatet genomfördes utifrån valda sociokulturella begrepp såsom social praktik, sociokulturella verktyg och appropriering av det kulturella redskapet Legimus. Analysen genomfördes genom att det empiriska materialet granskades utifrån varje begrepp separat. Vi började med social praktik och gick igenom hela resultatkapitlet och diskuterade de delar som vi kunde koppla till detta begrepp. Utifrån detta skrevs sedan centrala ord och händelser ner, varpå vi reflekterade och kopplade dessa företeelser till Säljös teoretiska tankar. Därefter analyserades verktyg och appropriering på samma sätt.

Våra metodval har skett i en dynamisk process där det funnits ett samspel mellan förståelse, tidigare forskning, teori och empiri. Alla dessa delar har påverkat varandra och format vår studie.

5 Resultat

I detta kapitel redovisar vi relevanta delar av våra intervjuer utifrån sex olika teman som vi har urskilt och redogör för närmare i kapitlet. Inledningsvis presenterar vi våra sju respondenter och deras arbetsplatskontexter.

5.1 Respondenter

Fördelning av kön, ålder och senioritet har varierat mellan respondenterna.

- Respondent 1 är utbildad bibliotekarie och arbetar heltid på en F-6-skola med cirka 400 elever. Biblioteket håller öppet en timme på morgonen samt under barnens raster. Därutöver hålls drygt sex stycken klassbesök eller boksamtal i halvklass varje vecka.

- Respondent 2 är utbildad bibliotekarie som jobbar heltid på en F-9-skola med särskola, totalt går cirka 750 elever på skolan. Bibliotekarien har bokade lektionstimmar i biblioteket varje vecka för låg- och mellanstadiet med olika innehåll, källkritik eller andra teman och projekt kring läsning. Högstadieläverna får komma till biblioteket vid behov. Särskolan kommer på bokade klassbesök med högläsning.

- Respondent 3 är lärare i botten men anställd bibliotekarie med särskilt ansvar för läs- och språklig förmåga och arbetar heltid på en 4-9-skola med cirka 400 elever. I biblioteket arbetar även en kollega på heltid med andra ansvarsområden. Utöver detta finns även övrig personal som arbetar i bibliotek och med teknik. Klassbesök med lån sker i biblioteket tillsammans med bibliotekarie, biblioteksassistent och med klassens lärare och börjar alltid med en gemensam samling och avslutas med lästid.

- Respondent 4 är utbildad bibliotekarie som arbetar heltid på en F-9-skola med cirka 550 elever. Biblioteket har inga fasta öppettider utan eleverna får komma och knacka på när de behöver. Bokprat och annan verksamhet sker i klassrummen. Det finns även två bibliotekspedagoger på skolan, en för låg- och mellanstadiet och en för högstadiet. Informant 4 leder ett biblioteksråd på skolan med bibliotekarie, bibliotekspedagog och elevrepresentanter och är även kontaktperson för alla kommunens bibliotekarier i talboksfrågor.

- Respondent 5 är utbildad bibliotekarie och arbetar heltid på en F-6-skola med cirka 650 elever. Biblioteket är öppet samma tider som skolan och eleverna kan själva låna och lämna böcker i en automat. Förskoleklasserna och årskurs ett och två har fasta tider för besök i biblioteket, resterande årskurser kommer till biblioteket vid behov. Alla klassbesök, bokprat och liknande sker i klassrummen.

- Respondent 6 är anställd förstelärare men arbetar i skolbiblioteket på en F-6-skola med drygt 300 elever och har jobbat som skolbibliotekarie i 20 år. Största andelen

av eleverna på skolan har annat modersmål än svenska och det talas cirka 30 olika språk. Arbetar ensam i biblioteket med fokus på mångspråk.

- Respondent 7 är utbildad bibliotekarie och arbetar på en F-9-skola med 500 elever. Hen arbetar 75 % och är anställd via kommunbiblioteket. F-6 har klassbesök för lån varje vecka, högstadiet kommer vid behov. Arbetar mycket med läsfrämjande av skönlitteratur.

5.2 Tematisk indelning

Efter att vi läst igenom våra intervjuer både enskilt och tillsammans diskuterades och kodades det empiriska materialet. Ur detta växte en tematisk indelning fram. Vi har valt att redovisa våra resultat utifrån dessa teman. Vi finner dem relevanta för studiens syfte då de hjälper oss att besvara studiens frågeställningar som behandlar hur skolbibliotekarier arbetar med Legimus, vilka framgångsfaktorer som går att urskilja i deras arbete och vilka utmaningar som finns.

Det första temat benämner vi Bemanning och tar upp resurser i form av personal i biblioteket men även andra resurser som påverkar bibliotekariens förutsättningar. Det andra temat har vi benämnt Behov och tar upp elevers behov av talböcker och vilka förutsättningar eleverna i området har. Sedan har vi sammanställt respondenternas svar angående arbetet med att ge eleverna tillgång till Legimus - Tillgång, där tas främst registreringsprocessen upp. Teknik visade sig vara ett viktigt tema. Där redovisas respondenternas tankar kring tekniska förutsättningar och hur de arbetar med olika typer av utrustning. Samarbetsprocesser berör flera av våra teman men vi har valt att särskilja Samarbeten och presentera dem separat. Till sist har vi valt att sammanställa alla intervju svar som handlar om att stötta användningen av Legimus, det blir ett omfattande avsnitt eftersom det tar upp både arbete med läsfrämjande och läsförståelse, men även speciella talbokssatsningar. Resultaten samlas under benämningen Läsfrämjande.

Dessa teman hjälper oss att beskriva våra respondenters berättelser och att se betydelsefulla samband. Här redovisas resultaten från intervjuerna på ett överskådligt sätt, flera teman är dock överlappande och inte ömsesidigt uteslutande.

5.3 Bemanning

I intervjuerna framgår att förutsättningarna för bibliotekarien att arbeta med Legimus ser olika ut. Några arbetar helt ensamma i biblioteket medan andra arbetar tillsammans med bibliotekspedagoger och skoldatatek. Alla respondenter lyfter fram bemanningen som en viktig resurs och att ett bemannat bibliotek på skolan är avgörande för att arbetet med eleverna som är i behov av Legimus ska vara möjligt.

De menar också att bemanning i form av bibliotekspedagoger, biblioteksassistenter, skoldatatekspersonal och specialpedagoger ger bättre förutsättningar för bibliotekarien att kunna arbeta med Legimus. En av våra respondenter har till exempel möjlighet att helt fokusera på att arbeta med läsfrämjande aktiviteter riktade till talbokselever just på grund av att personalen i skoldatateket sköter all hantering kring registrering, kontakt med föräldrar och tekniska frågor. Hen menar att det utan ett skoldatatek hade blivit "...jättejättemycket mindre skolbiblioteksverksamhet" (R3).

Ett par av respondenterna menar att resurserna i form av personal och tid inte räcker till för att möta och tillgodose elevernas behov av Legimus, "...ja, och antagligen [skulle behövas] dubbelt så många bibliotekarier också" (R1). Medan en annan respondent menar att skolans stora storlek är en fördel då det gör den resursstark - något som också är positivt för biblioteksverksamheten.

... så innebär det att det finns mer resurser på skolan, dels kopplat till [...] det här att stötta elever i behov av extra stöd, men även för mig som bibliotekarie att jag har en större budget att köpa medier för. (R3)

Flera av våra respondenter resonerar också kring socioekonomiska faktorer runt skolan och på vilket sätt de påverkar skolans resurser och därmed förutsättningarna att lägga tid på att arbeta med elever med läsnedsättning. Respondent 2 säger att "de flesta barn här [...] kommer från väldigt bra hem och det påverkar ju också skolsituationen [...] de har stöttande föräldrar de allra allra flesta. Och det ger skolan bättre förutsättningar än när det kanske finns mycket problem inom familjen". Respondent 5 har ett liknande resonemang.

[Stadsdelen] är ju segregerad på så vis att här är det ytterst få invandrare, nyanlända eller...flyktingar hamnar ju inte i [stadsdelen], det är väl andra generationens eller tredje generationens... så det är ju väldigt få... lite mångspråk eller så... i det här skolbiblioteket för det finns inget behov av det... det påverkar ju också lite hur vi jobbar. (R5)

Fyra av respondenterna omfattas av övergripande resurser och satsningar på kommunal nivå. I två fall handlar det om kommunens mediatek, som inte specifikt arbetar med talböcker men som har drivit talboksprojekt. I två av fallen handlar det om en kommunal satsning på skolbibliotek där pengar skjutits till för att finansiera och bygga upp biblioteken och bemanna dessa. Där finns även en samordning kring kompetensen rörande Legimus. En av bibliotekarierna inom denna kommunala satsning berättar om hur samarbetet fungerar.

...jag har ju vid flera tillfällen till exempel haft träffar med de som är nyanställda bibliotekarier för att sätta in dem i arbetet med talböcker... och jag är en slags kontaktperson för vår grupp om hur man gör med olika frågor kring talböcker... så vi har ju en ambition att jobba aktivt att få till ett bra jobb med talböcker. (R4)

En viktig faktor i skolbiblioteksarbetet som flera av våra respondenter pratar om är frågan om kontinuitet. Respondent 1 och 4 är relativt nya på sina tjänster och menar att det påverkar arbetet med talböcker negativt då de måste lägga tid på att skapa en bild av hur behovet ser ut och bygga upp nya samarbeten. Respondent 1 menar också att bristen på dokumentation är ett problem, "folk är fruktansvärt dåliga på att skriva ner vad tusan de har gjort för någonting och hur de har gjort det. Vilket gör att det inte blir så lätt när man börjar som ny" (R1). Respondent 2 å andra sidan har arbetat i skolbiblioteket i 18 år, hen menar att det har gett möjlighet att följa eleverna under hela deras skolgång, och det har skapat en positiv relation till

eleverna som har läsnedsättning. Respondent 6 resonerar också kring vikten av kontinuitet i arbetsgruppen. Hen hade ett nära samarbete med den tidigare specialpedagogen kring en större satsning på talböcker, men sedan denne slutade har inte lika stort fokus kunnat läggas på det, "det blev såhär att det var jag och specialpedagogen som drev det ganska mycket själva [...] att vi blev samstämmiga" (R6).

5.4 Behov

När vi frågade våra respondenter hur behovet av talböcker ser ut bland eleverna på skolan där de arbetar svarade fyra stycken på hur många elever som har Legimus, vilket var några i varje klass. Någon nämner 6-10 % (R6) och en respondent ser efter direkt hur många som är registrerade i Legimus vilket är 5 % (R4). Flera av dem resonerar dock om huruvida behovet är större än tillgången, att man misstänker att det finns fler som behöver Legimus men inte fått den möjligheten än. Respondent 3 sa att det är uppåt 25 % av eleverna som har Legimus nu och att behovet varit så pass stort att man behövde göra mer och därav infördes det mer resurser (R3).

Att upptäcka behov i tid var något vi pratade med ett flertal respondenter om och två av dem belyser utmaningen i att veta om det handlar om några andra svårigheter än dyslexi och läsnedsättningar på lågstadiet. Respondent 5 "kan väl ibland känna såklart att man upptäcker dem lite för sent", att man tänker att eleven inte har så stora läshinder utan att det kommer lösa sig med träning och ansträngning. Hen berättar vidare att det kan bli så att eleven får Legimus när den börjar i fyran då det i samband med det blir en hel del nytt, nya klasslärare och kanske en speciallärare eller att man gått på en annan F-3-skola (R5). Respondent 2 säger att för 10 år sedan upptäcktes behoven oftast först på mellanstadiet men att det nu är vanligare att ge tillgång till Legimus redan från årskurs 2. Hen tror att detta dels kan bero på att läsnedsättningen numera omfattar fler funktionsnedsättningar än dyslexi men också att barnen i området har starka resurser hemifrån och föräldrar som är engagerade i barnens skolgång (R2).

Respondent 3 är tydlig med att om misstanke finns om ett behov ska tillgången till talböcker ordnas direkt.

...så långt ner i åldern som möjligt. Är det en misstanke, så in med det. Vänta inte för att det "kanske" går, utan det är mycket lättare att jobba med de yngre än att komma med det sedan. Hen (skoldatateket, vår anmärkning) jobbar ju jättemycket för att komma ännu längre ner, faktiskt, på lågstadiet också. (R3)

En av skolorna har hög andel elever som inte har svenska som förstaspråk och med "mycket... sociala olikheter, kan man väl säga. Där det är många som har ganska utsatta, eller kommer från områden där de inte har så mycket pengar och så mycket sociala...socioekonomiska förutsättningar," och att behovet är större, inte på grund av dyslexi, utan att det också beror på "intelligensvariationer och sociala variationer och det är fler än vad man tror..." (R1). Hen tycker således att eleverna i specialklass är i störst behov av att arbeta med.

...helt enkelt de elever som är utanför det normala skolsystemet för att de inte riktigt fungerar i klassrum eller liknande och det är de eleverna som oftast mest har en chans att ramla utanför och hamna i läsluckor och sånt, för även om de också får ett speciellt stöd... så mycket av läsning går ju också ut på det här socialiserandet, att man läser för att ens kompisar läser och liknande och om man då inte har det sociala med sig så kan det vara lätt att man hamnar utanför det. (R1)

Respondent 4 berättar också om riktade insatser mot en grupp elever med speciella behov, och vill frigöra mer tid för att ha utökade öppettider för den gruppen.

5.5 Tillgång

En grundläggande uppgift i bibliotekariens arbete med talböcker är att se till att de elever som behöver blir registrerade som låntagare i Legimus och får ett eget konto där. Alla våra respondenter berättar i intervjuerna om detta arbete och hur de har valt att organisera det. Alla respondenter utom en hanterar registreringen själva. På skolan där respondent 3 arbetar är det istället skoldatateket som sköter det arbetet, "Det är de som registrerar barnen, möter föräldrarna och som tar den första tekniska genomgången" (R3).

Alla som får tillgång till Legimus skriver under ett användaravtal. När en person är under 18 år är det vårdnadshavaren som skriver under avtalet. Det innehåller information om Legimus och vilka regler som gäller för användaren. Våra respondenter beskriver olika tillvägagångssätt när det kommer till introduktionen av Legimus och kommunikationen med vårdnadshavarna. Respondent 2 beskriver

...ända upp till sexan då får föräldrarna komma hit och vara med vid själva registreringen, i sjuan och nian behöver inte föräldrarna vara med om de inte vill utan då skickar jag bara med papperna hem och så bokar jag tid med eleven...för de är liksom tillräckligt gamla för att förstå systemet. (R2)

Respondent 4 brukar be läraren, som är den som har kontakt med vårdnadshavarna, att prata med dem, "...det bästa det är ju om föräldrarna har möjlighet att komma hit när jag registrerar eleven så att de också kan få informationen om vad det är och hur man använder det och sådär" (R4). I de fall vårdnadshavaren inte kan komma skickas istället avtalet hem för underskrift. Oavsett om vårdnadshavaren kan vara med eller inte bokas ett möte mellan elev och bibliotekarie för en första introduktion där man går igenom Legimus, visar hur man använder appen och vilka funktioner som finns.

Respondent 5 berättar att hen oftast mailar vårdnadshavaren avtalet och då även erbjuder denne att komma och vara med vid registreringen, men att det oftast räcker att eleven själv får ta del av information i samband med registreringen. Respondent 6 beskriver att man har ändrat sitt arbetssätt från att tidigare ha kallat vårdnadshavaren att vara med vid registreringen.

...jag kallade till möten och föräldrarna kom hit, men det blev [...] ett steg för mycket på något sätt. För dels så var ju min tid begränsad och det skulle helst

då vara på eftermiddagstid och så hade föräldrarna varit här på utve... alltså, det blev många möten för föräldrarna. (R6)

Nu använder man istället en del av utvecklingssamtalet till att prata om Legimus. Specialpedagogen har varit den som skött kontakten med vårdnadshavaren och informerat om vilket stöd man kan få och sett till att underteckna avtalet. Bibliotekarien träffar sedan eleven själv för registrering och introduktion till appen. Respondent 6 påpekar dock vikten av att vara tillgänglig för vårdnadshavaren i dessa frågor: "Men sedan skickar jag alltid hem ett brev då när vi har... där jag skriver lite. Och också lämnar både min mailadress, mitt telefonnummer" (R6).

På skolan där respondent 7 arbetar begränsar sig registreringsarbetet främst till den tekniska delen med att lägga upp elevens konto i Legimus. Istället är det i första hand specialpedagogen som introducerar eleven, visar hur Legimus fungerar och hur man lyssnar. Det är också specialpedagogen som sköter kontakten med vårdnadshavarna. Respondent 7 berättar dock att hen brukar lägga till en egen kod i Legimus-elevens lånebild i katalogen, "För det händer ju ganska ofta att det kommer... specialpedagogen eller någon sådan här svenska 2-lärare kommer och frågar 'Har den eller den Legimus?' Då kan jag ju kolla där snabbare än att gå in i Legimus och titta" (R7).

Respondent 1 beskriver stora utmaningar i registreringsprocessen. "...att man ska träffa alla föräldrar i person och gå igenom reglerna med dem, i praktiken funkar ju inte det när det är tio personer i varje klass, och så många är det i en del klasser" (R1). Istället kontaktas vårdnadshavarna via telefon och sedan skickas en lapp hem med barnet för underskrift. Eleven kommer sedan tillbaka med lappen till läraren som i sin tur lämnar den till bibliotekarien, "Det blir ganska många steg, men om jag bara skickade hem en lapp till barnet så skulle den försvinna direkt, nu vet i alla fall föräldern, vårdnadshavaren att den har något att...liksom... jag har en lapp som ska komma hem till mig" ändå är det "en tredjedel till hälften av lapparna jag aldrig får tillbaka" (R1).

Flera respondenter beskriver också hur de på andra sätt försöker nå ut med information till föräldrar och skolpersonal och sprida kunskap om läsnedsättningar och hur man kan arbeta med Legimus. En slags marknadsföring till både vårdnadshavare och skolpersonal. Respondent 1 menar att det finns stor okunskap bland vårdnadshavarna i dessa frågor, men även viss kunskapsbrist hos lärare och skolpersonal, "Alla lärare vet inte vad Legimus är, väldigt få föräldrar vet vad Legimus är så första steget är information. Information för klasser, för lärare, ledning och liknande." Hen berättar vidare att hen försöker ta upp Legimus med lärarna i olika sammanhang, på lärarmöten, arbetslagsmöten eller i kafferummet. Respondent 3 har inplanerat i sitt så kallade årshjul att prata om läsnedsättningar på föräldramöten i årskurs fyra och sju, och att man kan vända sig till biblioteket eller skoldatateket om man har frågor om detta. Även respondent 4 nämner föräldramöten som en informationskanal. Respondent 2, 3 och 4 nämner särskilt Dyslexiveckan som ett viktigt tillfälle för att nå ut med information om Legimus och hur man kan få tillgång till det.

5.6 Teknik

De tekniska förutsättningarna på de sju skolorna ser väldigt olika ut. Några skolor har bristfällig tillgång till den utrustning som krävs för att eleverna ska kunna lyssna på talböcker. Respondent 1 beskriver att de yngre åldrarna har inlämning av egna smartphones i början av dagen och att de sedan inte får användas.

Istället så finns det ett gäng paddor ...alltså iPads som man kan låna för undervisning men det är ju nånting som lärare aktivt måste gå och hämta ut och sen så måste de aktivt lämna in igen och det ska inte vara bokad av någon annan och så...så då används de tyvärr inte så mycket som man skulle vilja utan de används ju just om de ska ha liksom ett läsprojekt eller...ehh. 'nu så ska vi sitta och läsa en stund och jag vet att jag har elever här...' men det finns inte tillräckligt många och...de är inte jättelättillgängliga helt enkelt...och hur man då ska göra med det här med att skriva in lösenord varje gång...vilket är jätkligt svårt om man har dyslexi till exempel...så det är inte så praktiskt... De som inte har tillgång till datorer brukar ju ha tillgång till smartphones men ja...så då...ja...det är inte alltid helt enkelt...som det är så lätt som man kan tro. (R1)

På skolan där respondent 7 arbetar råder också mobilförbud under lektionerna och begränsad tillgång till läsplattor. Eleven får dock en egen dator när de går på högstadiet. "Den tekniska utrustningen ligger på specialpedagogen. Förr var det ju så att vi hade apparater här som man lånade, men så är det inte längre." (R7). Respondent 4 berättar att högstadieleverna har egen dator, Chromebooks, medan de yngre har tillgång till iPads att dela på, "...men...de lyssnar ju i så fall i iPads gör de, i appen...ja jag tror att så många har de nog så att de elever som behöver har möjlighet att lyssna, det tror jag." (R4).

På respondents 6 skola ser det lite olika ut, även där råder mobilförbud men det finns en större tillgång till utrustning, "...på de yngre åldrarna har vi läsplattor, men på mellanstadiet så... Vi har haft så att sexorna har haft egna datorer, men nu så ska vi försöka bygga upp så att även fyror och femmor ska få ha egna datorer och sedan satsa lite mer." (R6). Dock tycker inte hen att tekniken är ett hinder utan utmaningen ligger i att arbeta in själva användandet.

Några av skolorna har goda tekniska förutsättningar när det gäller utrustning. Respondent 2 upplever inga problem med tillgång till tekniska resurser, skolan är mån om att bistå med chromebooks till elever som behöver en egen istället för att hänvisa till de gemensamma chromebooksvagnarna i mellanstadiet.

...ja, som de har i klassrummet och då tar vi ner den hit också så lägger vi upp alla bokmärken så att det är lätt att komma dit. Högstadiet har ju egna datorer och det är också chromebooks, ja just det, så där får de ju lägga in själva och sätta in. Sen föreslår jag alltid att ha appen på telefonen också för det är så bekvämt om man åker någonstans, åker långt så har man ändå boken med sig där... (R2)

Respondent 5 vittnar om att alla elever på skolan upp till årskurs nio har en personlig iPad eller chromebook. Hen hjälper till att ladda ner Legimus och frågar också om de har en mobil.

...så påminner jag dem om att det är smidigt att använda det...liksom på bussen till och från skolan eller är ute och reser eller liknande, hemma att man kan göra läsläxor och sånt där så att man inte glömmer bort det, men i första hand är det ju iPaden i skolan som man ser till att det funkar då. (R5)

Respondent 3 berättar att alla i sjuan till nian har en egen Chromebook och i de yngre åldrarna får de en egen dator om de har behov av det, som de har hela tiden. Det har inte varit något problem med pengar till den typen av resurser och det är likadant med hörlurar, alla barn som behöver hörlurar får en uppsättning och går de sönder så får de nya.

Flera respondenter nämner besvärligheten med nätverksproblem. Respondent 2 berättar att nätverket på skolan har krånglat väldigt mycket sedan skolstart och att det varit en utmaning. Respondent 3 beskriver utmaningarna som ganska stora och att man är "så beroende". Fungerar inte nätverket eller Legimus-appen "...så faller så mycket. Och jag tycker att väldigt många barn som behöver Legimus har ju inte långt tålamod. Man tappar dem väldigt lätt i koncentrationen." (R3). Hen beskriver vidare nätverkssvårigheter vid lästid och när hen ska ha lyssnargrupper ute i klassrum med talbokselever.

...att jag hade en sal som det var jättedåligt nätverk i. Och där skulle jag liksom ha (Skratt) med de elever som verkligen behövde ha det här läs... Och man bara 'Men jag kan ju inte vara i den här salen'. Men det var också lite därför vi började vara mer och mer i bibblan, och det har ju varit positivt. (R3)

Respondent 5 upplever däremot att det sällan är problem med nätverket nuförtiden och tycker att allt har blivit enklare och smidigare med åren. Förut var det mycket besvärligare då man var tvungen att ladda ner mp3-filer och använda DAISY-spelare och liknande, det blev en teknisk utmaning att få det att fungera. Hen menar att nu när det finns en app så är det lättare eftersom det finns en vana att använda appar, inte bara hos eleverna utan även hos föräldrar. "Tidigare var väl tröskeln att det kanske inte användes utanför skolan för att man inte riktigt visste hur det funkade när man var hemma, men nu känns det som att det är mycket smidigare att få det att funka både i skolan och i hemmet." (R5) Även respondent 2 reflekterar över att det blivit bättre i och med att tekniken har utvecklats, det är till exempel vanligare med mobiler och hörlurar. "I början där på 2000-talet då var det liksom skämmigt att bara sitta och lyssna...och sådär...så där har ju tekniken, eller utvecklingen blivit mer positiv, det är inte så utmärkande längre kan man säga. Så det är jättebra." (R2)

Respondent 4 menar att när eleverna väl har sin inloggning så är inte själva tekniken någon svårighet för dem, eleverna lär sig snabbt hur appen fungerar. Hindret kan istället ligga i att de lätt glömmer bort inloggningsuppgifterna. Respondent 5 har som en huvuduppgift att se till att det fungerar med teknik och med inlogg för

Legimus-eleverna medan arbetet med lyssnandet och det litterära ligger mer på klassläraren.

5.7 Samarbeten

Alla våra respondenter beskriver hur arbetet med Legimus bygger på och organiseras runt olika typer av samarbeten. Samarbetet med specialpedagoger och speciallärare är centralt, men även lärare, rektorer och föräldrar ingår. Respondent 5 beskriver det som en länk av resurser kring eleven, "...en kedja med en klasslärare, speciallärare och bibliotekarie som kan hjälpas åt med sina olika kompetenser för att stötta eleven sen för att använda...det är nog det viktigaste" (R5). Även respondent 3 lyfter fram hur de olika kompetenserna jobbar med varandra för att stötta eleven. På skolan satsar man mycket på att arbeta med läsförståelse hos de elever som har Legimus och det arbetet präglas av ett nära samarbete mellan professionerna. Hen beskriver en dynamisk process mellan skolbibliotekarie, speciallärare, specialpedagog och skoldatateket där olika metoder testas och diskuteras och man arbetar tillsammans fram ett bra sätt att till exempel arbeta med lyssnargrupper.

...och sedan ska jag backa tillbaka till skoldatateket, specialpedagogen, specialläraren och bolla med dem. Att 'Så här någonstans. Vad tror ni? Hur ska man tänka?' Och sedan ska vi, efter jul, köra sex pass igen och se vad... Vad händer nu? (R3)

Respondent 6 beskriver samarbetet som en förutsättning för att arbetet med Legimus ska fungera bra, "Ska du driva grejer ensam och sedan har du liksom kanske fem olika grejer du ska driva, så... så blir det inte alltid att man hinner med allt som man vill." Hen menar att om man däremot är en grupp som gemensamt arbetar med att stötta elever med läsnedsättning kan arbetet få mer genomslag, "då blir det ett driv i det på ett annat vis" (R6).

Att identifiera en läsnedsättning hos en elev går till på olika sätt men sker ofta i samarbete mellan de olika professionerna. Respondent 1, som är ny på sin arbetsplats, har bett lärarna att pricka för alla elever på en klasslista där de upplever att det finns en läsnedsättning av något slag. Listan använder bibliotekarien sedan för att starta registreringsarbetet. Respondent 2, 3, 4, 5 och 6 beskriver alla att initiativet ofta, men inte alltid, kommer från specialpedagogen. Ibland kan bibliotekarien behöva vara pådrivande och påminna, "...jag har försökt nå ut till lärarna att de ska kontakta mig om de märker att de har elever som är i behov" (R4), och respondent 1 menar att "Ja, det gäller att ha ett nära samarbete med lärarna för att de träffar ju sina elever mycket mycket mer" (R1). Flera av respondenterna berättar dock om tillfällen när de i mötet med eleven i biblioteket kan fatta misstanke om att det finns en läsnedsättning, "man ser nån unge som bara sitter där och pillar i sin bok och egentligen inte läser, det syns ju" (R2), eller "att de kommer och lånar jättetjocka böcker som är alldeles för svåra, och så kommer de och lämnar tillbaka boken efter några dagar bara och då börjar man misstänka" (R4). På skolan där respondent 7 arbetar är det specialpedagogen som tar initiativet när en elev behöver Legimus, där är bibliotekarien endast ansvarig för att starta elevens konto.

Kunskapen och stödet från rektor och ledning varierar hos respondenterna men de flesta menar att de har det stöd de behöver. Respondent 1 svarar att hen har "bra stöd uppifrån på många sätt" (R1), men att kunskapen om Legimus hos ledningen har varit bristande. Respondent 2 beskriver stödet och samarbetet från rektor och ledning som helt problemfritt. Respondent 3 beskriver ett starkt engagemang från rektorn i dessa frågor och att det är en bidragande orsak till att man arbetar så mycket med Legimus som man gör. Till exempel har det varit ett uttalat önskemål från rektorn att bibliotekarien ska ha lyssnargrupper tillsammans med Legimus-eleverna. Även respondent 4 vittnar om ett starkt stöd, "vi har ju en rektor som är en verklig förebild här i kommunen [...] för hon säger ju att hon skulle inte ha råd att vara utan ett skolbibliotek, hon har ju verkligen förstått vinsten med det" (R4). Respondent 5 menar att hen inte har något särskilt samarbete med rektorn i talboksfrågor, men att det heller inte har varit efterfrågat. Rektor är dock indirekt involverad genom de elevhälsoteam som finns på skolan som jobbar med elever i behov av särskilt stöd. Respondent 6 beskriver ett tidigare talboksprojekt som varit framgångsrikt dels tack vare samarbetet med ledningen.

...vi hade samma mål. Och det, som alltid i alla skolprojekt som ska ha någon sorts framgång, så måste du ha skolledningen med dig och stötta... Alltså, skolledningen behöver inte sitta med på vartenda möte men du ska veta att skolledningen prioriterar det här och tycker att det är viktigt. För att är inte rektor delaktig [...] då tycker ju inte de andra lärarna heller att det är viktigt. (R6)

Idag har skolan en annan rektor vars engagemang inte är lika stort och talboksfrågorna prioriteras inte på samma sätt. Respondent 7 är anställd via folkbiblioteket och har därför inte haft så mycket kontakt med rektorn på skolan.

Flera av respondenterna har samarbeten eller någon form av utbyte med andra skolbibliotek. Respondent 1 och 6 har tillgång till en nätverksgrupp för skolbibliotekarier där Legimus-frågor kan dyka upp. Respondent 4 och 5 har också kontakt med andra skolbibliotek som ingår i samma kommunala skolbibliotekssatsning. Respondent 4 är kontaktperson för frågor rörande Legimus i detta nätverk. Hen beskriver att det då och då dyker upp frågor från andra skolbibliotekarier om till exempel inloggning för lärare i Legimus och huruvida elever med svenska som andraspråk kan använda Legimus. Respondent 7 har inget samarbete med andra skolbibliotek. Respondent 3 ingår i ett nätverk tillsammans med fyra andra skolbibliotek där hen har varit den mest drivande i att ta upp talboksfrågor. Respondent 3 har också försökt lyfta frågan om lyssnargrupper i externa sammanhang för att få mer kunskap om hur andra arbetar med detta.

Så nu har jag frågat ut också i skolbiblioteksgrupper och forum vilka som jobbar med sådana här grupper. Och det är lite olika. En del tycker att 'Men det kanske speciallärarna gör, men inte vi kanske'. Och någon har ju gett lite såhär konkreta tips, att, ja men lite som jag var inne på, att pausa och starta och lite så, lite mer kanske utifrån egen erfarenhet. Så att lite svårt tycker jag nog att det är... (R3)

Utbytet med MTM varierar också mellan de olika biblioteken. Några av respondenterna nämner att de håller sig uppdaterade genom MTM:s nyhetsbrev och tidningar, medan andra respondenter inte har någon kontakt med MTM alls.

5.8 Läsfrämjande

Ämnet läsfrämjande berördes olika mycket i intervjuerna. Vi börjar med att redovisa resultatet från R1, där det läsfrämjande arbetet knappt behandlades under intervjun och avslutar med R3, där i stort sett hela intervjun handlade om detta tema.

Däremellan redovisar vi ett relativt omfattande material rörande respondenternas tankar om det läsfrämjande arbetet och satsningar på talböcker.

Det som framkommer i samtalet med respondent 1 är hens starka engagemang och vilja att förmedla böcker till eleverna, att hen vill se när det klickar till och eleverna faktiskt hittar någonting de tycker om. Hen har också blivit inspirerad av att ha "haft en massa vänner som aldrig fick hjälpen de behövde, och jag vill att det ska bli lite bättre för dem som jag kan hjälpa." (R1). Men något övrigt läsfrämjande arbete eller talbokssatsningar har ännu inte blivit av, det har dock funnits diskussioner med rektorn "om att ha Legimus-läscirklar där vi sitter och lyssnar på böcker tillsammans och liknande" (R1) och hen planerar att det blir nästa steg.

En av våra respondenter, R5, tycker att det största läsfrämjande arbetet ligger på lärarna som tidigare framkommit under temat Teknik, hen boktipsar däremot en hel del och utgår från att det mesta finns på Legimus. Även respondent 2 boktipsar utan att innan försäkra sig om att titlarna finns på Legimus.

Nej det gör jag faktiskt inte, det skulle man ju kunna göra...men det hinner jag inte, men däremot kan de komma och fråga mig 'finns den här på Legimus?' och då kollar jag ju upp det på en gång ja, men...det hinner jag inte kolla upp tyvärr och det skulle ju kanske vara ett önskemål faktiskt att man kunde... (R2)

Respondent 4 ser till att de böcker hen bokpratar om i klasserna finns på Legimus och tänker på att informera berörda elever om detta. Respondent 7 menar att det mesta finns på Legimus men "En utmaning är ju att de allra nyaste böckerna finns inte på Legimus. Så då om jag skulle bokprata skulle jag inte bokprata om de nyaste, utan då skulle jag prata om äldre böcker som de inte... som de har missat." (R7).

Respondent 2 försöker uppmuntra eleverna till att inte "sluta att läsa böcker utan försök att göra både och" för ibland kan det hända att elever kommer igång med läsningen om de till exempel hittar en spännande serie, "att de får upp ett bokintresse som kanske inte har funnits... jag menar är du dyslektiker så är du dyslektiker men om det är de här andra med koncentrationssvårigheter så..." (R2). Att öva upp förmågan att lyssna på talböcker är ett ämne som flera respondenter lyfter, de beskriver vad som skulle kunna kallas för en lyssnarproblematik och att det kan ta ett tag innan eleven fått en lyssnarläsförmåga.

...och när jag introducerar så säger jag att det kan ta ett tag innan man lär sig att lyssna på rätt sätt...för jag har själv problem att lyssna för jag vandrar bort och

jag går så in i boken så om jag sitter och kör till exempel så...då vet jag inte vad jag gör, jag är bara hemma rätt vad det är [skratt]. (R2)

Även respondent 7 tycker själv att det är svårare att lyssna, "om man bara råkar tänka... tanken far iväg någonstans, då är man ju lost. För man vet inte var... Är man i en bok så är man ju liksom kvar på sidan" (R7). När det gäller inläsare påpekar respondent 2 att om man gillar vissa inläsare så kan man söka på den inläsaren direkt i Legimus, medan respondent 7 tycker att "en del inläsare är ju jättejobbiga. Då tänker jag "Ska de behöva höra en hel bok med den här rösten?" (R7).

Läsecirklar kan vara ett hjälpmedel när man tränar på lyssnarförmågan, något som respondent 6 har ordnat med skolans sexor i samarbete med den dåvarande specialpedagogen. De upptäckte efter ett tag att eleverna som fick tillgång till Legimus inte riktigt använde det. När de frågade eleverna om detta handlade det om sådana saker som lösenordsproblem eller att man inte hittade intressanta böcker. Då insåg de att "det här med att ha tillgång till talböcker är inte samma sak som att använda det. Och det var då som vi tänkte att nu måste vi hitta på någonting" (R6). De började med årskurs sex och träffade dem som fått Legimus i grupper om fyra-fem elever i biblioteket. Eleverna hade sina egna datorer med sig och började med en gemensam lyssning på samma program på SR Drama som sedan diskuterades tillsammans, "lite som en läsecirkel" (R6). Därefter lyssnade eleverna själva, "och liksom logga in på Legimus och välja en bok och lyssna själva... så avslutade vi med att de lite kort fick berätta om det som de själva hade lyssnat på då" (R6). Varje grupp träffades cirka fem till sex gånger och respondent 6 säger att "det blev väldigt lyckat, det var nästan bara killar, någon enstaka tjej och nog var det några elever som var fladdriga" (R6) men utvärderingen visade att eleverna tyckte att det var skönt att få sitta i lugn och ro och bara lyssna. Respondenten upplevde i hög grad att eleverna lärde sig att använda verktygen på detta sätt.

Mycket bättre, ...och sedan försökte vi ju följa upp det också och fortsätta att de skulle... Inte alla, för det passar ju inte riktigt alla heller att lyssna, men de flesta tyckte ju att det blev lättare att lyssna. (R6)

Respondent 6 menar också att det alltid handlar om hur gruppen är och hur tillåtande man är mot varandra, och "att lyssna är ingenting som är självklart. Det kräver sin träning." (R6).

Hen berättar att målet var att eleverna skulle bli så säkra och trygga med användningen av Legimus att de själva skulle ta initiativ att använda det när de kom upp i högstadiet. "Så att det inte skulle behöva gå liksom en hel termin eller något innan lärarna och speciallärare och bibliotekarie insåg att de behövde" (R6). Dessa möten har dock avstannat efter att specialpedagogen slutat. En ny specialpedagog har börjat, men något etablerat samarbete finns inte med denne än. Respondent 6 reflekterar över det nuvarande arbetet med de elever som har Legimus.

Ja, jag brukar ju försöka påminna dem om att du kan lyssna också. Och när jag pratar om läsning så kan man ju säga att 'Ja men man kan läsa en bok, men

man kan lyssna och man kan läsa på andra språk och så'. Men där känner jag att där skulle jag kunna göra mer. Då har jag tänkt såhär att 'Nu är inte specialpedagogen här och nu får vi vänta...' Men sedan tänkte jag att jag kan ju faktiskt göra vissa grejer själv, till exempel att gå på dem här nu som jag vet har Legimus. Och 'Hur går det?' liksom och 'Har du lyssnat?' och så. (R6)

Respondent 4 har tidigare anordnat Legimus-träffar årskursvis en gång om året där hen bjöd in de som hade Legimus till ett möte där man pratade om hur det fungerade med inloggningsuppgifter och dylikt. Det gav respondent 4 en chans att följa upp och fråga varje elev hur det gick för just denne. Annars har hen även tidigare anordnat små läsgrupper för två, tre elever med lässvårigheter, med högläsning, som en slags lästräning, "och de använde ju också Legimus och det är det man tycker är roligast när man märker att det hjälper de här eleverna" (R4). Respondenten framhäver att inspirationen i arbetet med talböcker kommer "utav elever där man märker att det faktiskt hjälper dem" (R4). Hen brukar också puffa för Dyslexiveckan i oktober, till exempel via mail till lärare. Respondent 2 har med varierad framgång haft uppföljningar med elever som är Legimus-användare. Då har mellanstadieeleverna träffats för sig och högstadieeleverna för sig. Upps slutningen har dock varierat då träffarna inte kunnat läggas på lektionstid utan på så kallad studietid efter lektionerna och har därför varit frivilliga. Forumet ska vara ett tillfälle för eleverna att se att de inte är ensamma, utan att det är fler som använder Legimus och att de själva kan få ge tips på böcker. Skolbibliotekarien pratar om nyheter som kommit och hjälper till med lösenord etc., "Ja, lite som en bokklubb..." (R2). Hen repeterar också hur man söker och använder sig av mer avancerad sökning, och menar att eleverna bör få påbyggnad och lära sig steg för steg, särskilt de yngre barnen.

Respondent 5 gör ingen åtskillnad mellan lyssnande elever och de som läser fysisk text. Hen har inga särskilda aktiviteter som riktar sig till Legimus-eleverna utan försöker inkludera dem i det generella läsfrämjande arbetet.

...nej nej, jag gör ingen skillnad eller så, nej...det gör jag inte utan jag försöker väl snarare trycka på det här att lyssna eller läsa det är samma sak, så när vi har till exempel läsaktiviteter på lov och så där så 'läsa eller lyssna på dina böcker', då det är väl mer läsoplevelsen som vi fokuserar på då...struntar nästan helt i...så nej, det gör vi ingenting av egentligen kan man säga. (R5)

Hen berättar vidare att på mellanstadiet jobbar klasserna mycket med läsläxor på så vis att man har en klassuppsättning där alla läser samma bok. Då brukar det bli väldigt tydligt när eleverna börjar fjärde klass om det är någon som har det kämpigt med läsningen och kanske inte riktigt orkar läsa läsläxan. Att använda talböcker i samband med läsläxor är bra och användbart eftersom det handlar mer om att prata och fundera på vad som händer i texten till skillnad från ren lästräning, menar respondent 5.

Sex av sju respondenter upplyser om att på skolorna där de arbetar betalar man för inläsningstjänst. Respondent 5 menar att licensen för inläsningstjänst är relativt ny i kommunen, så där har den skönlitterära läsningen inte riktigt blivit befäst på samma

sätt som talböcker. Respondent 4 tycker lärarna är duktiga på att lägga in läroböcker på elevernas konton, och ibland en bok till en hel klass så att den hamnar på deras konton, men tycker själv den katalogen är rätt rörig. Det kan vara svårt för eleverna att själva navigera i den. Respondent 6 tycker det är bra att det används, för att få alla att lyssna. Det berör inte bara den som har en läsnedsättning utan det kan handla om språket också “då är man ju inte berättigad till Legimus men man kan ju ändå ha svårt med läsningen, om man inte förstår orden. Och då är det ju jättebra att kunna lyssna, både vad gäller läromedelstexter men även skönlitterära.” (R6) Hen upplever att inläsningstjänst erbjuder ett större utbud av skönlitteratur idag än tidigare och resonerar kring hur det kan bidra till en normalisering av att lyssna på böcker.

...om vi tittar nu på det här med inläsningstjänst som då alla har tillgång till. Det är ju någon, några lärare som utnyttjar det helt i klassen så. Och det är ju... För det är ju en jättebra inkörsport på något sätt, att lyssna, och också att det blir för alla. Och blir det inte såhär att de som har Legimus märks... alltså, då blir ju de som vemsomhelst. Då kan du lyssna. (R6)

På skolan har de även haft ett lyssnarprojekt just för att bidra till normalisering av lyssnandet, men också för att vänja barnen att lyssna på berättelser. “Förut så lyssnade man ju alltid på barnradion och det var adventskalender och sådana där saker, va. Nu ska det ju vara med bilder, allting. Och det ska hända saker.” (R6) Så man fick en idé om att köpa in adventskalendern och göra det till en skolsatsning, för att få till lyssnandet. De senaste åren har Sveriges Radio lärarhandledningar och annat tillhörande material för användning i skolan. Avsnitten är cirka tio-femton minuter “och nu de senaste två åren har det faktiskt varit riktigt bra historier också, för det måste ju vara något som engagerar. Nej, så att, lyssnandet just på det här radio... tycker jag faktiskt är en jättebra inkörsport” (R6).

Även respondent 2 pratar om normalisering. På skolan går lärarna på mellanstadiet igenom inläsningstjänst varje år och ger eleverna uppgifter. Hen menar att ett syfte med det är just att alla ska upptäcka lyssnandets fördelar och att steget från inläsningstjänst till Legimus inte ska vara så stort. Flera respondenter tycker att den stora utmaningen ligger i att eleverna som har Legimus verkligen använder det. Respondent 4 tror inte att det passar alla elever att lyssna.

...ja, det är ju att nå ut till eleven, att de verkligen använder den här tjänsten och sen ska man ju säga att det kanske inte passar alla heller, att lyssna på talböcker det är ganska personligt sådär men...men jag önskar ju att de åtminstone ger det en chans...liksom att verkligen använda det... det är ju en stor utmaning att inspirera till läsning helt enkelt. (R4)

Respondent 5 menar på att det kan vara “lite nyhetens behag att man liksom... man inser att det är bra, man använder det, men sen av någon anledning så slutar man i alla fall och använda det” (R5) så hen ser utmaningen i att få eleverna att verkligen använda Legimus även långt efter de fått ett konto.

En skola som skiljer sig nämnvärt från de andra inom detta tema är det arbete som respondent 3 gör tillsammans med sina kollegor. Nästan hela intervjun rör sig runt

frågorna läsfrämjande, lyssnarläsförmåga och talbokssatsningar. Därför har vi valt att redovisa resultatet från den intervjun separat.

Klasserna på mellanstadiet har bestämda lånetider då de kommer till biblioteket. Där träffar de antingen respondent 3 eller hans kollega samt biblioteksassistenten som också brukar närvara vid besöken. Klasserna måste också alltid ha sin lärare med sig. Respondent 3 uppger att hon vet vilka i varje klass som är lyssnare och har relativt god kännedom om vilken nivå varje elev befinner sig på. Hen hjälper eleverna "att plocka ner de böcker som de vill låna, som de hittar i rummet. Att de ser till att de har dem i sin bokhylla på Legimus, till exempel." Det är relativt vanligt att eleverna även vill ha den fysiska boken medan man lyssnar. Vissa av eleverna laddar ner böckerna själva, eller får hjälp av lärare eller specialpedagog senare i klassrummen, men ofta laddar skolbibliotekarien ner böcker tillsammans med eleverna. Då vill de att eleverna har med sig sina datorer till biblioteket, och kan påminna elever och lärare att inte lämna dem i klassrummet.

I samtalet som respondent 3 för med eleverna om vad de vill låna kan det hända att hen känner att gränsen för behaglig läsning är nådd och att eleven snarare behöver lyssna istället. "Du är sugen på den här. Den kommer att vara för utmanande för dig att läsa. Men du kan lyssna." (R3) Sedan får eleven hjälp att ladda ner boken. Skolbiblioteket uppmärksammar varje år Dyslexiveckan med fokus på att försöka skapa förebilder och normalisera våra olikheter. Det handlar alltså inte om att informera om dyslexi utan om förhållningssättet till läs- och skrivsvårigheterna.

...hur kan man vara en schysst kompis? Så att... För årskurs fyra hade vi den här boken, Bråkiga bokstäver, som man kan läsa, av Helena Bross, och att läsa den tillsammans med fyorna. 'Så här kan det vara, så här kan det kännas.' Och så avslutas det ju också med 'Vad kan biblioteket hjälpa dig med? Vad kan specialläraren hjälpa dig med? Vad kan din lärare..? Vad kan dina föräldrar..?' Men också så här, vad kan man göra som kompis? (R3)

Biblioteket har under nämnda vecka haft utställning med kända personer, till exempel influencern "Nattid" och prins Carl Philip, och pratar med klasserna om att man är olika. Hen har sett att Dyslexiveckan betyder mycket för vissa elever och tycker inte att man ska tumma på den. Respondent 3 har också särskilt ansvar för läs- och språklig förmåga på skolan och i samarbete med speciallärare och skoldatateket diskuterade man hur man kunde se över den språkliga förmågan hos "skoldatatekselever, då, som vi säger, eller Legimusbarn. Hur kan man börja jobba med själva läsförståelsen och hur de kan använda verktyget, när de får en uppgift, att leta reda på... på, mellan och bortom raderna och så där" (R3). Detta har lett till ett prioriterat lyssnarprojekt. Hen berättar att de under två år har tagit stapplande steg men att de nu har kommit igång med träffar för femmorna och sexorna. Fokus ligger på att eleverna ska lära sig lyssna, genom att samlas i grupp och prata och lyssna tillsammans.

Det är specialläraren, specialpedagogen på skolan, skoldatateket och jag som försöker oss på det här och hitta någon form. För vi skulle vilja hitta en form som funkar som man sedan skulle kanske kunna se... 'Är vi i rätt ålder? Ska vi

börja tidigare? Ska vi lägga upp det på ett annat sätt? Ska det in..? Ja, hur..?
Vad kan vi ta med oss från det här?’ (R3)

Men frågeställningen i botten är egentligen “Ja men hur lär jag verkligen ett barn att läsa genom att lyssna? Vad är det som gör att man blir en god läsare, liksom? Eller en god lyssnare?” (R3). I och med detta projekt har tankarna om hur eleven själv gör när hen lyssnar och vilka beteenden som finns tagit fart, och det är något som det funderas mycket på. Man har kommit fram till att det behövs andra strategier och metoder när det gäller läsförmåga via lyssning än fysiska texter. För några av barnen som hen träffar rullar lyssnandet på, men många har det också kämpigt och upplever att de inte hänger med.

Alltså, bara en sådan grej att lyssnar barnet i en hastighet där den hinner att tänka och reflektera över det? Hoppas den tillbaka innan den börjar lyssna igen för att väcka minnet till liv? Vad är det som är svårt och lätt? Och det kände vi att ‘Vi kan inte tillräckligt mycket’ och kan... vi lämnar, lite, barnen där. Hur applicerar man det här vi försöker lära med barnen? (R3)

Respondent 3 har själv lyssnat på Legimus för att sätta sig in i vilka hinder man kan möta. Hen reflekterar över hur svårt det kan vara att förstå innehållet i början av en bok på grund av uppläsningen, till exempel om det kommer upphovsrättsinformation eller en ordlista. Om man inte har ett stort läsintresse sedan tidigare tappar man lätt fokus under dessa partier i boken. Hen berättar att i en av lyssnargrupperna var några elever helt ointresserade medan andra var entusiastiska och ivriga “några var såhär ‘Wow, kan jag verkligen få alla böckerna såhär?’ Ja, det kan du” (R3). Respondent 3 menar att deras framgångsfaktorer är att de dels har fått kännedom om vilka som är lyssnare och dels har skapat en bra organisation kring barnen.

Ja, men jag tror att ett stort framsteg är att vi tycker att det är helt självklart att många av våra elever är lyssnare, att vi ens har den inställningen. Att vi vet att ‘Du är en lyssnare och du är en...’ ... Jag vet inte, att man känner dem och de vet att, ja men ‘Hon vet att jag har dator’. Ja, men inställningen. (R3)

Enligt respondent 3 ligger den största utmaningen i ge barnen hjälp från flera håll. Både barnens lärare, bibliotekarier och vårdnadshavare behöver vara engagerade för att barnen ska komma igång med sin läsning. Varje gång hen släpper iväg barnen från biblioteket känner hen “man vill ju liksom skicka med dem någon som kan börja lyssna med dem så att de kommer in... alltså, en läskompis liksom” (R3).

6 Analys

Tidigare har vi presenterat och redogjort för intervjuresultaten gällande hur våra respondenter arbetar med Legimus utifrån de sex teman vi har identifierat i empirin. I detta kapitel ska vi analysera resultatet med utgångspunkt i det sociokulturella perspektivet såsom det beskrivs av Säljö och även återkoppla till den tidigare forskning som vi har tagit del av.

Våra resultat är mångfacetterade och bibliotekariens arbete kan analyseras med hjälp av flera av våra valda sociokulturella begrepp. Vi ska här ändå försöka hålla isär dem och presentera dem i tre avsnitt. I den första delen analyseras våra resultat utifrån begreppet social praktik. Hur och varför skolbibliotekarierna arbetar på ett visst sätt är beroende av den sociala praktik de befinner sig i och dessa aktiviteter formar i sin tur praktiken. I det andra avsnittet lyfter vi fram de sociokulturella verktyg som våra respondenter använder och reflekterar över medieringen av dessa. I det tredje och sista avsnittet kommer vi ta upp approprieringsprocessen och skolbibliotekariens roll i de olika faserna av appropriering av redskapet Legimus.

6.1 Social praktik

Skolbibliotekarierna utvecklar sina handlingsmönster, rutiner och arbetssätt i relation till kontexten de befinner sig i. Hur och varför de arbetar på ett visst sätt är beroende av relationerna till andra aktörer i verksamheten såsom rektorer, kollegor och elever. Med sociokulturella begrepp kan det beskrivas som att handlingar och praktiker konstituerar varandra. Bibliotekarien handlar utifrån egna kunskaper och erfarenheter samt vad hen medvetet eller omedvetet uppfattar som möjligt eller vad som krävs av omgivningen (Säljö, 2014, s. 128). I den sociala praktik skolbibliotekarien arbetar i finns tidigare traditioner, sociala mönster och inställningar som påverkar hur man kan och väljer att arbeta med Legimus. Även tidigare erfarenheter i andra sociala sammanhang påverkar inställningen och engagemanget. Ett exempel är respondent 1 som fått sin inspiration till att förmedla åtkomst till talböcker från att ha haft egna vänner som inte fick tillgång till det hjälpmedlet. Samtliga av de bibliotekarier vi har mött har utvecklat olika praktiker för att ge eleverna tillgång till Legimus med olika handlingar och rutiner. Det sociokulturella perspektivet poängterar alltså kopplingen mellan individen och omgivningen och hur individen tolkar och tillskriver omgivningen mening. Det innebär också att relationen mellan redskap och handling inte är given på förhand utan måste skapas och hur det går till beror på den sociala kontexten (ibid., s. 129). Vi kommer att återkomma till detta under avsnittet om sociokulturella verktyg eller redskap.

Vilka förutsättningar och resurser som finns runt bibliotekarien påverkar i hög grad hur man arbetar med Legimus. I vår studie kan man tydligt se att bemanning, hur många som arbetar i biblioteket och andra personalresurser på skolan, är avgörande för att man ska kunna utveckla välfungerande rutiner. Vad bibliotekarien ska göra och hur arbetsfördelningen ska se ut mellan de olika professionerna som berörs av arbetet med talböcker är inte på förhand givet utan formas i en social praktik. Som exempel kan nämnas skolan där respondent 3 arbetar. Där prioriteras tillgängliga medier och det finns goda resurser i form av personal. Man har valt att organisera

arbetet tillsammans i ett team som hela tiden ser till att ingen elev med läsnedsättning faller mellan stolarna.

Socioekonomiska förhållanden i skolans upptagningsområde är också något som påverkar hur det praktiska arbetet tar form. I områden där det är svårt att få kontakt med föräldrar eller där eleven inte har så mycket stöd hemifrån behöver rutinerna se annorlunda ut än på skolor där föräldrar har mer kunskap om läsnedsättningar och har en tätare kontakt med skolan. Här kan paralleller dras till Carnesi (2018) och Dadlani och Todds (2015) studier om skolbibliotekets riktade insatser mot elever från utsatta områden.

Man kan se att tid och kontinuitet påverkar skolbibliotekariens respektive sociala praktik positivt. De skaffar sig erfarenhet, utvecklar arbetssätt och bygger relationer till både elever och kollegor. Att identifiera en elev med läsnedsättning kräver att skolbibliotekarien har lärt sig att se tecknen och utvecklat en erfarenhet i praktiken den befinner sig i. Avbrutna samarbeten och brist på kontinuitet och erfarenhet visar sig hindra skolbibliotekarien från att göra ett bra arbete. En annan aspekt av kontinuitet är att skolbibliotekarien regelbundet bör följa upp de elever som har Legimus, för att bidra till att eleven upprätthåller sin lyssning.

Vi kan tydligt se att allt arbete med Legimus bygger på att skolbibliotekarien samarbetar med olika yrkeskategorier som specialpedagoger, lärare, speciallärare, skoldatatek och rektorer, men även föräldrar. Respondent 5 beskriver det som en kedja av resurser som alla hjälps åt med sina olika kompetenser för att stötta eleven. Allt från att upptäcka behov och registrera elever för tillgång till Legimus till det läsfrämjande arbetet sker i samverkan med de andra resurserna. Våra resultat visar att skolbibliotekariernas arbete får större genomslag när ett etablerat samarbete finns. I relationerna utvecklas arbetsrutiner och i en dynamisk process stämmer man av och diskuterar sinsemellan. Detta stämmer också överens med det Montiel-Overall (2010) beskriver i sin studie där hon menar att samarbetet mellan lärare och bibliotekarier kan ge synergieffekter. Detta ser vi även i Limberg och Folkessons IDOL projekt (2006) där samarbetet mellan bibliotekarie och pedagog studerats.

Vi har identifierat två typer av sociala situationer där skolbibliotekarien behöver förhålla sig till de elever som brukar Legimus. Det är dels när elever befinner sig i en grupp med klasskamrater utan läsnedsättningar, till exempel klassbesök i biblioteket, och dels när Legimus-elever träffas separat, till exempel i lyssnargrupper. Hur bibliotekarierna väljer att hantera Legimus-eleverna i dessa situationer varierar. Spooners studie (2014) visade på att elever i behov av talböcker kan vara angelägna om att inte sticka ut i klassen. Några av våra respondenter visade på utvecklade och genomtänkta rutiner för hur de behandlar dessa elever när de befinner sig i helklass. Genom att ha god kännedom om vilka som lyssnar kan bibliotekarien stötta och vägleda varje elev individuellt utan att göra skillnad på hur de läser. Respondenterna visar även på en rad sätt att lyfta lyssningen hos alla elever och inte peka ut lyssningen som något avvikande. Exempelvis genom att anordna lyssnarprojekt för hela skolan, aktiviteter under Dyslexiveckan och gemensam introduktion till inläsningstjänst i klassen. Alla dessa aktiviteter bidrar till att normalisera lyssningen som metod för läsning. Som Svensson och Lindeblad (2019) belyser i sin forskning har normaliseringen påverkats av den tekniska utvecklingen

av appar. Den förbättrade tekniken erbjuder elever med läsnedsättningar bättre förutsättningar att ta till sig text, menar forskarna, vilket kan ha positiv inverkan på självkänslan för de elever som använder tillgängliga medier. Vi kan även se i Milani, Lorusso och Moltenis forskning (2010) att talböcker kan reducera känslomässiga problem hos elever med läs- och skrivsvårigheter, vilket betyder att skolbibliotekariens roll i förmedlingen av talböcker och dennes relation till eleverna kan vara betydelsefull inte bara för elevens läsutveckling utan också psykiska välbefinnande.

På flera skolor görs också riktade insatser för varje enskild elev som lyssnar på talböcker, allt i från Legimus-träffar där lösenord och praktiska ärenden avhandlas till lyssnargrupper där fokus ligger på lyssnarläsförmågan, för att hjälpa eleverna att bli goda lyssnare. Genom deltagande och socialiserande i dessa möten kan utveckling och ökad inläring ske hos eleven, menar Säljö (2013, s. 66-70). Individer tillgodogör sig kunskap och färdigheter på olika sätt och i många olika i sociala sammanhang. Detta är centralt i ett sociokulturellt perspektiv. Man betraktar därför lärande som situerat, det vill säga något som växer fram i sociala praktiker. Säljö menar att man inte kan förstå hur den individuella människan lär och utvecklas om man inte tar hänsyn till lärandets situerade karaktär (ibid., s. 66).

6.2 Sociokulturella verktyg och redskap

I ett sociokulturellt perspektiv på lärande och utveckling är idéerna om vårt samspel med redskap centralt. Säljö beskriver hur vi är beroende av redskap för att kunna agera. De är materiella och intellektuella hjälpmedel som används i konkreta praktiker (2013, s. 29). I skolbibliotekariens kontext handlar det om att genom talböcker, artefakt, och kunskap om läsning och läsnedsättningar, intellektuellt redskap, ge elever kompensatoriskt stöd för att läsningen ska kunna bli en vardaglig aktivitet. I vårt empiriska material är det tydligt att verktygen tar stor plats i arbetet med talböcker vilket kan vara utmanande. Tekniken är närvarande i alla steg, i allt från registreringsprocessen till det läsfrämjande arbetet. För att eleverna ska kunna lyssna i Legimus måste de övervinna en rad tekniska hinder och förvärva kunskap om ibland flera hjälpmedel. Det innebär också att bibliotekarien måste behärska dessa redskap för att kunna lära ut det till eleverna. Det kan till exempel handla om att lära ut olika funktioner i appen såsom att bläddra på olika nivåer, pausa och sätta bokmärken. Dessa funktioner är en del av DAISY-tekniken och en av slutsatserna i Nes studie är att pedagoger i regel saknar utbildning och träning i användning av Daisy, trots att det är deras uppgift att lära ut detta till eleverna (Nes, 2007).

Utöver själva Legimus, som förutom att vara en app också kan sägas vara en katalog och en hemsida, har respondenterna lyft fram en rad andra fysiska redskap som de använder i sitt arbete. Det handlar ofta om olika typer av teknisk utrustning såsom läsplattor, datorer, hörlurar och privata mobiltelefoner. En majoritet av respondenterna menar att eleverna har tillgång till den tekniska utrustning de behöver men resultaten visar också exempel på omständlig och otillräcklig tillgång till exempelvis läsplattor. Att de tekniska resurserna varierar så påtagligt mellan de olika skolorna ser vi som ett tydligt exempel på bristen på likvärdighet.

Det finns många artefakter i skolbibliotekariens omgivning som hen använder i sitt arbete utöver teknisk utrustning, såsom biblioteksrummet, hyllor, böcker och möbler. Även utställningar och skyltningar fungerar som medierande redskap. Alla dessa hjälpmedel påverkar hur praktiker utformas i verksamheten vilket i sin tur formar elevens uppfattning och inläring. Legimus kan sägas vara ett bra exempel på ett verktyg som förändrar våra möjligheter att varsebli vår omvärld och via redskapen står tänkandet i kontakt med den. Säljö menar att det innebär att ett medierande redskap i händerna på en kompetent användare kan bli del av komplexa sociala och intellektuella praktiker (2014, s. 80-81).

Specifika hjälpmedel för skolbibliotekarien att ta del av i sin egen utveckling och fortbildning är MTM:s trycksaker, videos och nyhetsbrev. Även intellektuella redskap som kunskapsutbyte med kollegor är av stor betydelse. Flera av respondenterna lyfter fram fördelarna med att kunna utbyta erfarenheter och hjälpa varandra i talboksrelaterade frågor. Respondent 4 är till exempel kontaktperson i frågor gällande Legimus för skolbibliotekarierna i kommunen där hen arbetar. Ett annat sätt för bibliotekarien att tillgodogöra sig kunskaper om hur man gör när man lyssnar är att själv utforska funktionerna i Legimus. Detta hänger också samman med appropriering och den process som innebär att vi kan ta över och ta till oss nya kunskaper från våra medmänniskor (Säljö, 2014, s.119) vilket beskrivs närmare i nästa avsnitt.

Genom redskapen kan omvärlden förmedlas eller medieras, på så sätt att de får oss att inte bara reagera utan tolka omvärlden, ta ställning och handla utifrån dem. Säljö beskriver det som att redskapen fungerar som ett raster mellan människa och omvärld (2014, s. 100), och talboken är således ett exempel på det. Artefakterna kan inte ses som enbart döda objekt utan kunskaper, konventioner och begrepp har byggts in i dem, man kan säga att människan samspelar med redskapen i den sociala praktik de befinner sig i. I våra respondenters kontext skulle det kunna beskrivas som att både bibliotekarier och elever samspelar med och hanterar redskapet Legimus och att redskapet i sin tur styr användningen.

6.3 Appropriering av det kulturella redskapet Legimus

Att ta till sig, appropriera, kunskaper genom kulturella redskap är en koordinationsprocess mellan människan och redskapen (Säljö, 2013, s. 229; 2014, s. 119). Denna approprieringsprocess har vi kopplat till skolbibliotekariernas arbete med att förmedla redskapet Legimus till elever. Appropriering sker i fyra faser och vi kan se att alla våra respondenter är delaktiga på något sätt i den första fasen. Det är där eleven först kommer i kontakt med Legimus, och resultatet visar på en rad olika tillvägagångssätt. Det kan handla om att presentera Legimus för eleven, starta ett konto, ladda ner appen etc. I vissa av introduktionerna sker även approprieringens andra fas där Legimus som redskap utforskas, och eleven får upptäcka dess egenskaper och möjligheter, till exempel att klicka runt och söka efter specifika böcker. Detta är en fas där det kan finnas behov av handledning av en kompetent person (Säljö, 2014, s. 124). "Vad kan man göra med redskapet?" och "Vilka genvägar finns?" är aktuella frågor i denna fas (Säljö, 2013, s. 230). I våra intervjuer framkommer det att skolbibliotekariens arbete ibland avstannar efter den andra fasen vilket medför att eleven får utforska användandet på egen hand. I vissa

fall stannar arbetet av redan efter den första fasen. Exempelvis skapar man ett konto till eleven, men har ingen vidare kontakt efter det.

Subramaniam, Oxley och Kodamas forskning (2013) visar att tillgången till skolbibliotekarie är det viktigaste för att stötta elever med särskilda behov i deras lärande. Limberg, Sundin och Talja (2009) visar också på ett sociokulturellt perspektiv vad gäller informationskompetens. Todd och Kuhlthau (2005) menar att skolbibliotekens positiva effekter behöver påvisas, de forskar likaså om informationskompetens och om elever som får hjälp av skolbiblioteket i sitt lärande både i och utanför skolan. Några av respondenterna i vår studie resonerar just kring vikten av att ha stöd hemifrån. Dessa aspekter tas även upp i Domínguez, García, Martínó och Méndez forskning (2016). Vårdnadshavare som är delaktiga i processen påverkar elevens möjlighet till appropriering. Det kan vara en stor utmaning för skolbibliotekarien att etablera den kontakten vilket framhålls av respondent 1 som berättar att en tredjedel av de avtal hen skickar till vårdnadshavare inte kommer tillbaka. Vissa av respondenterna bjuder in vårdnadshavare till introduktionsmötet och uppmuntrar dem till att ta kontakt vid frågor. Skola och utbildning är viktiga miljöer för inläring men i ett sociokulturellt perspektiv är lärandet inte på något sätt begränsat till en institutionell miljö utan sker ständigt i de vardagliga interaktionerna (Säljö, 2014, s. 12). När stöd finns hemifrån skapas bättre förutsättningar för eleven att ta till sig redskapet och nå längre i approprieringsprocessen.

Tekniken påverkar de olika faserna i hög grad och den kan både vara ett hinder och en tillgång. Teknisk utrustning såsom läsplattor och datorer är ständigt närvarande i elevernas vardag och ett naturligt inslag i skolan. Liksom har framkommit i flera av artiklarna under tidigare forskning (Svensson & Lindeblad, 2019; Noble, 2001; Adetoro, 2012) kan vi se att utvecklingen har bidragit till större åtkomst, vilket gynnar de elever som är beroende av hjälpmedel för att läsa. Men vi kan också se i våra resultat att tekniken kan stå i vägen, till exempel vid nätverksproblem eller inloggningsuppgifter som glöms bort. Respondent 4 menar dock att när eleverna väl har fått sin inloggning är tekniken ingen svårighet för dem, de lär sig snabbt hur appen fungerar. Att tillsammans med eleven ladda ner Legimus i den privata mobilen och påminna dem om att lyssna även på fritiden är ett exempel på att skolbibliotekarien hjälper eleven att nå den tredje fasen. Där normaliseras användandet och eleven behärskar redskapet, och stödet kan därmed minskas (Säljö, 2014, s. 124).

Alla former av aktiviteter riktade till Legimus-elever är olika sätt för bibliotekarien att delta i den koordinationsprocess som sker mellan eleven och redskapet. Utmaningen ligger i att få de elever som fått tillgång till Legimus att faktiskt också använda det, vilket majoriteten av våra respondenter framhäver. Legimus-träffar där eleverna får användarstöd och chans att utbyta erfarenheter såväl som läsfrämjande lyssnarcirklar är exempel på hur skolbibliotekarien bistår eleven i den tredje fasen av approprieringen. Genom dessa aktiviteter upplevde respondenterna att eleverna blev säkrare och tryggare i sin användning vilket var glädjande och inspirerande att se. Att se redskapet som en integrerad del av en speciell praktik och även kunna

förklara för andra hur det fungerar är en del av den tredje fasen där redskapet har approprieras (Säljö, 2013, s. 230).

Alla elever lär sig olika snabbt och har olika förutsättningar att ta sig an nya redskap. Motivation är en viktig aspekt som påverkas av hur omgivningen agerar menar Säljö (2013, s. 232-233). Det finns även minnesstudier och experiment med barn som visar att minnet är en social aktivitet som påverkas utifrån sociala sammanhang och de omständigheter man befinner sig i (Säljö, 2014, s. 131-135). Det kan alltså vara motiverande för elever att se att de inte är ensamma utan att det är fler som använder Legimus. Detta är till exempel en anledning till att respondent 2 anordnar tillfällen som Legimus-träffar. Respondent 1 reflekterar på liknande sätt kring de positiva effekterna av att träffa Legimus-eleverna i grupp. Hen menar att läsning också är en social aktivitet. Man läser för att ens kompisar läser och elever som hamnar utanför ett sådant sammanhang kan lätt falla i läsluckor.

I den fjärde approprieringsfasen används redskapet obehindrat och i detta fall skulle Legimus vara helt transparent och självklart för eleven (Säljö, 2013, s. 231), men vi kan inte se så många eller tydliga exempel på det i vår studie. Det som framkommer i våra resultat är framför allt det arbete som sker i de övriga faserna.

I kapitlet ovan har vi applicerat ett sociokulturellt perspektiv på vårt empiriska material och vi kan tydligt se att skolbibliotekariens arbete med talböcker och det medierande redskapet Legimus påverkas av den sociala kontexten. Skolbibliotekariens arbete sker i en social praktik som formar arbetet, men arbetet formar även den sociala praktiken och påverkar direkt elevernas situerade inlärningsprocess och användning av appen Legimus.

7 Slutsatser och diskussion

I det här kapitlet kommer först studiens frågeställningar besvaras och slutsatser dras för att se vad vår undersökning kommit fram till. Sedan följer en diskussion där vi resonerar kring våra slutsatser, skolbibliotekariens förutsättningar, våra metodval och teoretiska perspektiv. Avslutningsvis reflekterar vi över forskning om skolbibliotek och tillgängliga medier och ger förslag till fortsatt forskning.

7.1 Slutsatser

Studiens syfte var att undersöka skolbibliotekens arbete med Legimus och utvärdera om det går att identifiera några nyckelfaktorer som är avgörande för ett framgångsrikt arbete med talböcker för elever med läsnedsättning. Tre frågeställningar utformades och svaren kommer att redovisas separat även om frågeställningarnas konklusioner överlappar varandra.

Studiens första frågeställning handlar om hur skolbibliotekarier arbetar med Legimus. Den här studien visar att skolbibliotekariens arbete sker inom och formas av en social praktik. Skolbibliotekarierna utvecklar sina handlingsmönster, rutiner och arbetssätt i relation till kontexten de befinner sig i. Hur och varför de arbetar på ett visst sätt är beroende av relationerna till andra aktörer i verksamheten såsom rektorer, kollegor och elever. Med sociokulturella begrepp kan det beskrivas som att handlingar och praktiker konstituerar varandra. Bibliotekarien handlar utifrån egna kunskaper och erfarenheter och vad hen medvetet eller omedvetet uppfattar som möjligt eller vad som krävs av omgivningen. I den sociala praktiken skolbibliotekarien arbetar i finns tidigare traditioner, sociala mönster och inställningar som påverkar hur man kan och väljer att arbeta med Legimus.

Alla våra respondenter har utvecklat rutiner och arbetssätt utifrån sina förutsättningar såsom resurser, erfarenhet och relationer till andra aktörer. Dessa rutiner samspelar också med den sociala kontext de befinner sig i. Nästan alla registrerar eleven i Legimus för ett konto, utom på en skola, och nästan alla har introduktionssamtal med eleven och i vissa fall är även vårdnadshavare med på det mötet. Därefter ser arbetet mer olikartat ut. Några lämnar över det läsfrämjande arbetet med Legimus till specialpedagoger medan andra fortsätter ordna riktade aktiviteter till Legimus-eleverna. Några anordnar till exempel Legimus-träffar där det finns chans att få hjälp med praktiska funktioner medan andra anordnar lyssnargrupper för att utveckla elevernas lyssnarläsförmåga.

Skolbibliotekariens arbete med Legimus är i hög grad präglad av samarbete. Arbetet sker i samverkan med de andra yrkeskategorierna som specialpedagoger, lärare, speciallärare, skoldatatek och rektorer, men även föräldrar. I allt från att upptäcka behov och registrera användarkonton till det läsfrämjande arbetet och stöttning i elevens användning till vardags. Våra resultat visar att skolbibliotekariernas arbete får större genomslag när ett etablerat samarbete finns. Genom medierande redskap såsom Legimus-appen arbetar skolbibliotekarien i samspel med eleverna och är beroende av teknik, fysiska platser med mera. Även här ser det olika ut i fråga om vilka typer av verktyg och vilken teknisk utrustning våra respondenter har tillgång till.

Vår andra frågeställning var vilka framgångsfaktorer som går att urskilja i skolbibliotekariernas arbete. Vi har kunnat se en rad olika resurser som har haft positiv effekt på våra respondenters arbete med Legimus. Det handlar dels om att det finns en skolbibliotekarie och ett bibliotek på plats. Men även andra personalresurser såsom assistenter, bibliotekspedagoger och skoldatatek. En god tillgång till utvecklande verktyg, fysiska och intellektuella, är en förutsättning för ett framgångsrikt arbete. Vi har även kunnat urskilja en rad framgångsfaktorer som berör själva skolbibliotekarien. Ett personligt engagemang och intresse för talboksfrågor gynnar deras arbete och även att bibliotekarien själv har god kännedom om redskapet Legimus. När bibliotekarien är närvarande i elevens appropriering av Legimus och talböcker, det vill säga processen att ta till sig verktyget, kan den verka som en motiverande aktör som påverkar elevens läsutveckling och inläring positivt.

Ett gott samarbete mellan skolbibliotekarien och de övriga professionerna samt med föräldrar är en tydlig framgångsfaktor. Där det finns ett väl utvecklat samarbete och stöd från rektor och ledning finns även välfungerande rutiner som får ett större genomslag. Om det också finns kontinuitet i dessa samarbeten utvecklas mer gynnsamma arbetsformer. Kontinuitet och tid kan leda till fördelaktiga erfarenheter som förutom bra samarbeten ger god kännedom om eleverna. Det i sin tur kan påverka elevers tillgång och användande av talböcker. Att skolan och dess personal normaliserar lyssnandet som metod för läsning ser vi också som en viktig beståndsdel i arbetet med tillgängliga medier. I denna studie kan vi ta del av skolbibliotekariernas insatser och vilka metoder de använder i syfte att motverka att eleverna känner sig utpekade eller utanför.

Vår sista frågeställning handlar om vilka utmaningar som finns enligt skolbibliotekarier i arbetet med Legimus. I vår studie har det framkommit en rad utmaningar. Brist på kontinuitet och avbrutna samarbeten är ett problem eftersom mycket tid går åt när nya personer måste sätta sig in i verksamheten och relationerna till eleverna måste byggas upp på nytt. En annan utmaning är brister i förhållande till de olika verktyg som används. Dels de fysiska artefakterna, såsom brist på tillgång till teknik eller att tekniken strular. När det inte finns tillräckligt många läsplattor eller när det uppstår nätverksproblem blir det omöjligt för eleverna att ta del av Legimus. Men det kan också vara det intellektuella verktyg som är bibliotekariens kunskaper om hur Legimus används. En skolbibliotekarie som inte själv har fått träning i att till exempel navigera i en talbok får svårare att i sin tur lära ut detta till eleverna. Det hindrar eleven i approprieringsprocessen. Svårigheterna att få kontakt med vårdnadshavare är också en utmaning. När användaravtalet inte skrivs på kan elever inte få tillgång till Legimus och därmed inte heller till talböcker. Detta leder till att skolbibliotekariernas talboksarbete med eleverna stannar av. En majoritet av våra respondenter betonar att det är en utmaning att få de elever som har fått tillgång till Legimus att faktiskt använda appen. I många fall räcker det inte att bara registrera eleven och ha en första introduktion utan det krävs läsfrämjande arbete och stöd i det vardagliga användandet. Detta kräver förståelse för lärandets situerade karaktär och kunskap om hur elever kan ta till sig nya verktyg.

Studien hade som målsättning att bidra till kunskap om tillgängliga medier och hur skolbiblioteken kan främja läsning och lärande för alla elever. Detta har vi gjort genom att belysa skolbibliotekariens arbete med Legimus ur ett sociokulturellt perspektiv och definiera våra slutsatser utifrån frågeställningarna ovan.

7.2 Diskussion

Vi har konstaterat att förutsättningarna för skolbibliotekarier att arbeta med tillgängliga medier ser olika ut. Trots reglering om särskild uppmärksamhet till personer med funktionsnedsättningar och ett ökat behov av talböcker finns stora variationer i stödet till elever med läsnedsättning. Varje elev ska ha likvärdig tillgång till en välfungerande biblioteksverksamhet, detta slås bland annat fast i den nationella biblioteksstrategin. Men vi kan konstatera att skolbiblioteken inte lever upp till det idag. Vilka insatser som görs för elever med läsnedsättning är avgörande för deras utveckling, delaktighet och resultat i skolan. Skolbibliotekarien är en nyckelperson i arbetet med förmedlandet av talböcker och vi har i vår studie uppmärksammat att skolbibliotekariernas praktiker skiljer sig från varandra. Detta kan bero på flera saker, till exempel är regleringen för skolbiblioteken vag och arbetsbeskrivningen av vad som ligger i skolbibliotekariens uppgift diffus. Man kan jämföra med till exempel lärare och specialpedagoger, som har fler gemensamma förutsättningar, såsom läroplaner och tydligare relationer till kollegor och lärarlag. Det kan också finnas oklarheter gentemot dessa andra professioner, som till exempel specialpedagoger, det är inte självklart hur arbetsfördelningen kring Legimus är uppdelad. Det innebär att det spelar stor roll vem som besitter en tjänst och dennes egna kunskaper och erfarenheter påverkar handlandet. Det egna engagemanget och intresset, men även egna begränsningar och kunskapsbrister påverkar utfallet. Huruvida arbetet med tillgängliga medier budgeteras och prioriteras bottnar i politiska beslut och ställningstaganden. Avgörande för hur detta organiseras är även inställningen och stödet från rektor och ledning på skolan.

Våra slutsatser visar på flera framgångsfaktorer i skolbibliotekariens arbete med Legimus, såsom välutvecklade samarbeten, ett uttalat stöd från rektor och ledning och goda resurser i form av personal och teknik. Vi har dock fått resonera mycket angående hur framgång definieras, det är ett relativt begrepp där vad som är framgångsrikt är beroende av många delfaktorer. Ett skolbibliotek som just har startat sitt arbete med att börja registrera elever i Legimus är framgångsrikt jämfört med hur situationen såg ut innan, men inte nödvändigtvis jämfört med en skola som har arbetat med dessa frågor i många år. Det kan också vara framgångsrikt i förhållande till hur snäva resurser det har eller hur stort behovet på skolan är. Vi har i vårt urval försökt hitta framgångsrika skolbibliotek och skolbibliotekarier och vi är medvetna om att skolor utanför vårt urval, som begränsades av tid och geografi, kan ha välutvecklade arbeten med Legimus. Vi kan ha gått miste om värdefull information från dessa, som skulle ha kunnat påverka vårt resultat.

Ett alternativ för att undersöka bristen på likvärdighet i arbetet med Legimus skulle kunna ha varit att titta på de som inte arbetar med Legimus och varför de inte gör det. Detta kunde ha belyst vår problemformulering från ett annat perspektiv och våra slutsatser hade kanske blivit helt annorlunda. Men för att få ett mer omfattande empiriskt material valdes kvalitativa intervjuer med skolbibliotekarier som har

kunskap om Legimus och där ett etablerat arbete fanns på plats. Det finns dock områden vi kunde ha undersökt närmare i intervjuerna. Till exempel respondenternas egna kunskaper och användning av Legimus samt mer djupgående frågor kring huruvida de själva fått någon utbildning och träning i att använda appen.

Skolbibliotekariens arbete med Legimus är väldigt socialt i den bemärkelse att det involverar många människor. Det finns också en tydlig pedagogisk prägel i uppgiften att tillhandahålla och undervisa Legimus. Därför har det sociokulturella perspektivet med fokus på människors lärande och utvecklande av färdigheter passat bra för oss att använda. Legimus är också ett tydligt exempel på ett medierande redskap där den inbyggda kunskapen samspelar med eleven som använder det. Den sociokulturella teorin är omfattande och vi har valt ut ett antal begrepp att fokusera på. Vi har också valt att uteslutande använda Säljös tolkning av detta perspektiv. Det skulle kunna vara så att en annan uttolkare av teorin eller andra begrepp hade varit meningsfulla att applicera på vår empiri. Vi hade till exempel kunnat ta del av Vygotskijs texter i större utsträckning. Hundeides (2003) tolkning av det sociokulturella perspektivet med begrepp såsom det intersubjektiva rummet skulle också ha kunnat undersökas närmare. Det är såklart möjligt att en helt annan teori hade fått oss att se andra saker i vårt material. Det sociokulturella perspektivet har inte fokus på individen. Vi hade kunnat koncentrera oss mer på skolbibliotekarien som individ och kanske använt en psykologisk teori för att undersöka skolbibliotekariens roll och arbete. Det är även möjligt att teorier som rör samarbete eller en socioteknisk teori hade kunnat vara fruktbar att använda i vår undersökning.

Vår studie bidrar med kunskap om skolbibliotekariens arbete med Legimus och kan vara relevant såväl för skolbibliotekarier som för rektorer och pedagoger. Genom att belysa vilka hinder och möjligheter som kan finnas är studien meningsfull för alla som är intresserade att förbättra stödet till elever med läsnedsättning. Den kan skapa en bild av hur arbetet ser ut och förståelse för de olika förutsättningar som skolbibliotekarier har. Vi har sett i våra slutsatser att det finns kompetensmässiga utmaningar. Våra respondenter pekar på kunskapsbrist hos skollärdning och lärare, men vi upplevde att skolbibliotekarierna själva kunde ha stora kunskapsluckor, främst i hur man använder appen och hur man kan lära eleverna att öva upp sin lyssnarläsförmåga. Vi tycker oss se att det saknas egen erfarenhet av Legimus, vissa var inte förtroliga med appens funktioner eller hade reflekterat över hur man lyssnar på en talbok. Det behövs således ökad kännedom om hur man lyssnar på talböcker och om appen Legimus och dess funktioner.

Studiens kunskapsanspråk koncentreras till att bidra med kunskap om skolbibliotekariens arbete med talböcker och appen Legimus. Genom att vända oss till skolbibliotekarierna och undersöka deras praktik kan vi få en bild av deras arbete med Legimus och vilka framgångar och utmaningar de mött. Då en kvalitativ metod med ett begränsat antal intervjuer har genomförts kan resultatens räckvidd vara begränsade. Det noggranna urvalsarbetet och det rika empiriska materialet kan ändå tala för att respondenternas utsagor berättar något om skolbibliotekariers arbete med Legimus generellt. Det skulle vara intressant att se om våra slutsatser är representativa för skolbibliotekariers arbete i hela Sverige. Genom att använda fler

respondenter i olika delar av landet skulle man få en nationellt täckande bild över hur arbetet med tillgängliga medier ser ut. I nästa avsnitt presenterar vi fler idéer på forskning inom detta område.

7.3 Fortsatt forskning

Det har varit vanskligt att hitta tidigare forskning som handlar specifikt om skolbibliotekens arbete med talböcker eller om läsfrämjande arbete för elever med läsnedsättning. Vi anser att detta är områden som det behöver forskas mer kring. Det är viktigt för professionen att ha mer forskning att luta sig mot när strategier och metoder utvecklas i arbetet med tillgängliga medier i skolan.

Vi har tagit del av viss forskning om samarbetsformer mellan skolbibliotekarier och lärare men det skulle vara intressant att undersöka relationen mellan skolbibliotekarier och specialpedagoger närmare. Hur arbetar andra professioner med just Legimus? Har specialpedagoger andra ingångar när de jobbar med tillgängliga medier och läsfrämjande? Sådan forskning skulle kunna ge en större bild av Legimus och tillgängliga medier och kan vara värdefull för såväl biblioteks- och informationsvetenskapen som för andra discipliner.

Där det inte finns ett bemannat skolbibliotek är det folkbiblioteket som ska tillhandahålla Legimus till elever. Hur ser ett sådant arbete ut? Det kan vara gynnsamt att göra studier med ett folkbiblioteksperspektiv för att få en mer heltäckande bild av barns och ungdomars tillgång och användning av talböcker. Det skulle också vara intressant att göra en slags spegling av vår studie och titta på de skolbibliotek som inte alls arbetar med Legimus för att få en tydligare bild av vad som hindrar dem att etablera ett sådant arbete.

En annan aspekt är elev- och användarperspektivet. Vi har i vår studie konstaterat att en stor utmaning för bibliotekarierna är att få Legimus-eleverna att faktiskt använda appen på både kort och lång sikt. Vad är det som gör att användningen stannar av? Detta är viktigt att ta reda på om stödet till eleverna som använder Legimus ska fungera bra.

Sammanfattning

Denna kvalitativa studie har till syfte att undersöka skolbibliotekens arbete med talböcker i skolan och utröna om det går att identifiera några nyckelfaktorer för ett framgångsrikt arbete med appen Legimus. För att utvecklas och vara delaktig i skolan och i samhället behöver varje elev kunna läsa och förstå texter. Alla elever har dock inte samma förutsättningar att göra detta. För personer med läsnedsättning kan talboken vara en nyckel till läsning och läsförståelse.

En rad lagar, förordningar och styrdokument berör skolbibliotekets pedagogiska funktion och nämner speciellt elevers rätt att lära sig utifrån sina egna förutsättningar. Situationen för skolbiblioteken skiljer sig dock mycket åt runtom i landet. Hur skolbibliotekarier arbetar med Legimus är avgörande för elever med läsnedsättning och deras utveckling och läsförmåga. Utifrån detta forskningsproblem formulerades tre frågeställningar: Hur arbetar skolbibliotekarier med Legimus? Vilka framgångsfaktorer går att urskilja i skolbibliotekariernas arbete? Vilka utmaningar upplever skolbibliotekarier i arbetet med Legimus?

För att besvara frågeställningarna ovan genomfördes sju semistrukturerade intervjuer med skolbibliotekarier som har ett etablerat arbete med Legimus. Det skedde i tre olika regioner i Sverige under hösten 2019. För att presentera resultatet har det empiriska materialet efter transkribering ordnats i sex identifierade teman: bemanning, behov, tillgång, teknik, samarbeten och läsfrämjande. Därefter har resultatet analyserats utifrån ett sociokulturellt perspektiv såsom det tolkas av Roger Säljö. Begreppen social praktik, medierande redskap och appropriering av sociokulturella verktyg har applicerats. Studien lutar sig även mot tidigare forskning som berör skolbiblioteket som pedagogisk resurs, talböcker och tillgängliga medier samt om läs- och skrivsvårigheter och dess effekter på eleven som individ.

Studien visar att skolbibliotekariens arbete sker inom och formas av en social praktik där handlingsmönster, rutiner och arbetsätt utformas i relation till kontexten de befinner sig i. Studien visar även att arbetet med Legimus i hög grad är präglad av samarbete. Skolbibliotekarien samverkar med andra yrkeskategorier som specialpedagoger, lärare, skoldatatek och rektorer, men även vårdnadshavare. Framgångsfaktorerna som lyfts fram består av väl utvecklade samarbeten, resurser i form av skolbibliotekarier och annan personal, god tillgång till teknisk utrustning och en normalisering av lyssnandet som metod för läsning. De utmaningar som kunnat identifieras i resultatet handlar om brist på kontinuitet i arbetet, otillräcklig kompetens hos skolbibliotekarien och problem med tekniska förutsättningar. Vidare betonar respondenterna utmaningen i att få eleverna som fått tillgång till talböcker att faktiskt använda appen Legimus.

Avslutningsvis diskuteras olikheter mellan skolbibliotekariernas praktiker och vad dessa kan bero på. Där förs även ett resonemang kring begreppet framgångsfaktorer och vad som påverkar framgång. Vidare tar diskussionskapitlet upp kompetensbrist och kunskapsluckor som finns hos skolbibliotekarier och att det behövs en ökad kännedom om hur man lyssnar på talböcker och om appen Legimus. Slutligen ges förslag på fortsatt forskning inom skolbibliotekens arbete med talböcker samt om läsfrämjande arbete för elever med läsnedsättning.

Käll- och litteraturförteckning

Empiriskt material

Intervju 8 oktober 2019 - Respondent 1 - 29.56 minuter
Intervju 11 oktober 2019 - Respondent 2 - 53.08 minuter
Intervju 16 oktober 2019 - Respondent 3 - 56.18 minuter
Intervju 21 oktober 2019 - Respondent 4 - 53.06 minuter
Intervju 21 oktober 2019 - Respondent 5 - 48.34 minuter
Intervju 15 oktober 2019 - Respondent 6 - 33.42 minuter
Intervju 4 november 2019 - Respondent 7 - 20.29 minuter

Publicerade och elektroniska källor

Adetoro, Ín. (2012). Alternative format preferences among secondary school visually impaired students in Nigeria. *Journal of Librarianship and Information Science*, 44(2), 90-96. doi: 10.1177/0961000611435139

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (Upplaga 3). Stockholm: Liber.

Börjesson, L. (2014). *Äppelhyllvardag: folkbibliotekens arbete med tillgängliga medier för barn*. Johanneshov: Myndigheten för tillgängliga medier (MTM).

Carnesi, S. (2018). A platform for voice and identity: School library standards in support of YA urban literature's transformative impacts on youth. *School Libraries Worldwide*, 24(1), 99-117. doi: 10.14265.24.1.007

Dadlani, P., & Todd, R. (2015). Information Technology and School Libraries: A Social Justice Perspective. *Library Trends*, 64(2), 329-359. doi: 10.1353/lib.2015.0041

Domínguez, N., García, I., Martínó, J., & Méndez, A. (2016). The school librarian as motivational agent and strategist for reading appreciation. *Journal of Librarianship and Information Science*, 48(3), 236-246. doi: 10.1177/0961000615591650

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A.E. & Wängnerud, L. (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (Femte upplagan). Stockholm: Wolters Kluwer.

Fichtelius, E., Persson, C. & Enarson, E. (2019). *Demokratins skattkammare: förslag till en nationell biblioteksstrategi*. Stockholm: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.

Gärdén, C. (2017). *Skolbibliotekets roll för elevers lärande: en forsknings- och kunskapsöversikt år 2010-2015*. Stockholm: Kungliga biblioteket.

Hundeides, K. (2003). Det intersubjektiva rummet. I O. Dysthe (Red.), *Dialog, samspel och lärande* (s. 143-166). Lund: Studentlitteratur.

ILT Inläsningstjänst. (2019). *Pedagogiska verktyg för grundskolan*. Hämtad 2019-12-14 från <https://www.inlasningstjanst.se/pedagogiska-verktyg/pedagogiska-verktyg-for-grundskolan>

Klein, J. (2018). Biblioteken och de tillgängliga medierna. I E. Fichtelius, E. Enarson, K. Hansson, J. Klein, C. Persson (Red.), *Den femte statsmakten: bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering* (s. 221-241). Stockholm: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.

Kungliga Biblioteket. (2016-a). *Rapport Bibliotek 2016*. Rapport. Stockholm: Kungliga Biblioteket. Hämtad 2019-11-04 från https://www.kb.se/dokument/Rapport_Bibliotek2016.pdf

Kungliga Biblioteket. (2016-b). *Skolbibliotek som pedagogisk resurs 2016*. Stockholm: Kungliga Biblioteket.

Lance, K. C., & ERIC Clearinghouse on Information & Technology. (1994). *The Impact of School Library Media Centers on Academic Achievement*. Syracuse, NY: ERIC Clearinghouse on Information and Technology.

Limberg, L., & Folkesson, L. (2006). *Undervisning i informationssökning: Slutrapport från projektet Informationssökning, didaktik och lärande (IDOL)* (Skrifter från Valfrid, 31). Borås: Valfrid.

Limberg, L., Sundin, O., & Talja, S. (2009). Teoretiska perspektiv på informationskompetens. I J. Hedman, & A. Lundh (Red.), *Informationskompetenser: om lärande i informationspraktiker och informationssökning i lärandepraktiker* (s. 36-65). Carlsson Bokförlag.

Lundh, A.H. (2013). *Talande böcker och läsande barn: barn berättar om talboksanvändning*. Johanneshov: Myndigheten för tillgängliga medier (MTM).

Lundh, A.H. (2017). *Användning av tillgängliga medier: en forskningsöversikt*. Johanneshov: Myndigheten för tillgängliga medier.

Lundh, A., & Johnson, G. (2015). The use of digital talking books by people with print disabilities: A literature review. *Library Hi Tech*, 33(1), 54-64.

Milani, A., Lorusso, M., & Molteni, M. (2010). The effects of audiobooks on the psychosocial adjustment of pre-adolescents and adolescents with dyslexia. *Dyslexia*, 16(1), 87-97.

Montiel-Overall, P. (2010). Further understanding of collaboration: A case study of how it works with teachers and librarians. *School Libraries Worldwide*, 16(2).

Hämtad från

<http://proxy.lnu.se/login?url=https://search-proquest-com.proxy.lnu.se/docview/839636283?accountid=14827>

MTM. (u.å.-a). *Om läsnersättning*. Hämtad 2019-11-06 från

<https://www.mtm.se/om-oss/uppdrag-och-lagar/om-lasnersattning1>

MTM. (u.å.-b). *Styrdokument*. Hämtad 2020-01-02 från

<https://www.mtm.se/om-oss/uppdrag-och-lagar/styrdokument>

MTM. (u.å.-c). Skolbibliotek. Hämtad 2019-10-20 från

<https://mtm.se/skola/skolbibliotek>

MTM. (2014). *Läsa*. Hämtad 2019-10-20 från <https://www.legimus.se/201830/lasa>

MTM. (2017). *Tillgängliga medier i skolan* (MTM:s Informationsserie 15065).

Johanneshov: Myndigheten för tillgängliga medier.

MTM. (2019). *Så når vi fler - Skapa förutsättningar för tillgänglig läsning* (MTM:s Inspirationsskrift). Johanneshov: Myndigheten för tillgängliga medier.

Myndigheten för tillgängliga medier. (2019). *Årsredovisning*. Johanneshov: MTM.

Nes, Miriam E. Stenberg. (2007). *Appraising and Evaluating the Use of DAISY : For Print Disabled Students in Norwegian Primary- and Secondary Education*.

Hämtad 2020-01-03 från

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/9653/Stenberg.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Noble, S. (2001). Using digital talking books in schools: RFB&D's top project.

Library Hi Tech, 19(1), 25-28.

Nolin, J., & Åström, F. (2010). Turning weakness into strength: strategies for future LIS. *Journal of Documentation*, 66(1), 7-27. doi: 10.1108/00220411011016344

Petri, K. (2012). Accessibility Issues In E-books and E-book Readers. I S. Polanka (Red.), *No shelf required 2 : Use and management of electronic books* (s. 41-59).

Chicago: American Library Association.

Regeringskansliet. (2018). *Barnkonventionens väg mot svensk lag*. Hämtad 2019-

11-02 från <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/barnkonventionens-vag-mot-svensk-lag/>

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

SFS 2013:801. *Bibliotekslag*. Stockholm: Kulturdepartementet.

Skolverket. (2018). *Redovisning av uppdrag att se över i vilken mån skolbibliotekets funktion och skolbibliotekariernas kompetens i dag används på bästa sätt för att stärka utbildningens kvalitet*. Hämtad 2019-11-04 från <https://www.skolverket.se/publikationsserier/regeringsuppdrag/2018/uppdrag-om-oversyn-av-skolbibliotekets-funktion-och-skolbibliotekariernas-kompetens?id=3937>

Skolverket. (2019). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet reviderad 2019*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2019/laroplan-for-grundskolan-forskoleklassen-och-fritidshemmet-reviderad-2019>

Spooner, S. (2014). "What page, miss?" Enhancing text accessibility with DAISY (Digital Accessible Information System). *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 108(3), 201-211.

Subramaniam, M., Oxley, R., & Kodama, C. (2013). School librarians as ambassadors of inclusive information access for students with disabilities. *School Library Media Research*, 16.

Svensson, I., & Lindeblad, E. (2019). 20 års svensk forskning i assisterande teknik – vad har vi lärt oss? *Viden om Literacy*, 2019(26), 24-30. ISSN nr. 1902-3472.

Säljö, R. (2013). *Lärande och kulturella redskap: om lärprocesser och det kollektiva minnet*. (3. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Säljö, R. (2014). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. (3. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Todd, R. J., & Kuhlthau, C. C. (2005). Student learning through ohio school libraries, part 1: How effective school libraries help students. *School Libraries Worldwide*, 11(1), 63-88. Hämtad från <http://proxy.lnu.se/login?url=https://search-proquest-com.proxy.lnu.se/docview/217750405?accountid=14827>

UNICEF Sverige (2009). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning [Elektronisk resurs]*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Bilaga 1: Intervjuguide

Huvudfråga	Möjliga följdfrågor/checklista
Berätta om din tjänst här på x-skolan	Tjänstgöringsgrad? Kollegor? Hur stor är skolan? Årskullar som biblioteket arbetar med?
Hur arbetar du med Legimus?	Hur ser behovet ut? Hur ser användningen ut på skolan? Synliggörande av talböcker gentemot eleverna? Hur går registreringen för tillgång till legimus till, rutiner och tillvägagångssätt? Hur ser samarbetet ut? lärare och speciallärare rektor och ledning andra skolbibliotek MTM Sker fortbildning? Hur hämtas inspiration? Nyhetsbrev, utbildningar etc. Om inte, finns behov eller önskemål? Har det gjorts några satsningar/projekt?
Vad i ert arbete med Legimus tycker du att ni har lyckats med? Vilka framsteg har skett?	
Vilka utmaningar tycker du det finns i att arbeta med talböcker?	Vad vill ni bli bättre på? Vad saknar ni i ert arbete med Legimus?
Vill informanten tillägga något?	

Bilaga 2: Förfrågan om respondenter

2019-09-18

Hej,

vi heter Linda Allard Forsman och Karin Taberman och studerar vår sista termin på Biblioteks- och informationsvetenskapliga programmet vid Linnéuniversitetet i Växjö.

Under hösten ska vi skriva vår kandidatuppsats och söker nu efter personer som kan tänka sig att bli intervjuade och på så sätt delta i vår studie.

Vi vill i vår uppsats undersöka hur skolbibliotekarier arbetar med Legimus och planerar att göra ett antal intervjuer med de skolbibliotekarier som har vana av att arbeta med elever som har behov av talböcker.

Intervjuerna beräknas ta 60-90 minuter och kommer att spelas in för att sedan transkriberas. Intervjupersonerna och alla uppgifter som lämnas kommer efter samtalen anonymiseras.

Är Du intresserad av att ställa upp i vår studie eller känner någon skolbibliotekarie som passar och som skulle kunna vara intresserad, kontakta oss gärna så snart som möjligt. Eller om Du har några frågor, vi berättar gärna mer om vår studie och hur vi har tänkt.

Kontaktuppgifter

Linda Allard Forsman
lg222kr@student.lnu.se
07-mobilnummer

Karin Taberman
karin.taberman@gmail.com
07-mobilnummer

Bilaga 3: Informationsbrev vid intervju

2019-10-04

Studie om skolbibliotek och Legimus

Hej,

Vi heter Linda Allard Forsman och Karin Taberman och studerar på Biblioteks- och informationsvetenskapliga programmet vid Linnéuniversitetet i Växjö. Under hösten skriver vi vår kandidatuppsats som ska vara klar i januari. Vi vill i den undersöka hur skolbibliotekarier arbetar med Legimus och planerar att göra ett antal intervjuer med skolbibliotekarier som har vana av att arbeta med elever som har behov av talböcker.

Deltagandet är frivilligt och du kan närsomhelst under, och en kort tid efter, intervjun avbryta din medverkan. Du kan även få tillgång till att lyssna på intervjun efteråt.

Intervjun kommer spelas in för att sedan skrivas ut i text. Ljudinspelningen kommer endast vi som intervjuar ha tillgång till. I uppsatsen kommer varken du eller din arbetsplats eller ort nämnas vid namn.

När studien är klar kommer den att publiceras via universitetet som en kandidatuppsats och vara sökbar i databaser och online. Vi kommer även att presentera vår studie för MTM - Myndigheten för tillgängliga medier, under våren 2020.

Vår handledare på Linnéuniversitetet heter Sara Ahlryd, hennes mailadress finner ni längst ner.

Om det dyker upp några frågor är du välkommen att höra av dig till oss.

Kontaktuppgifter

Linda Allard Forsman
lg222kr@student.lnu.se
07-mobilnummer

Karin Taberman
karin.taberman@gmail.com
07-mobilnummer

Sara Ahlryd
sara.ahlryd@lnu.se